

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

FAKÜLTƏ: *“Əmtəəşünaslıq”*

İXTİSAS: *“İstehlak mallarının ekspertizası və marketinqi”*

BURAXILIŞ İŞİ

MÖVZU: *“Ticarətə daxil olan tikili malların keyfiyyətinin
əmtəəşünaslıq ekspertizası üsulları”*

İŞİN RƏHBƏRİ: *b/m. V.H.Musayeva*

TƏLƏBƏ: *Piriyev Əli Natiq*

BÖLMƏ: *azərbaycan*

QRUP: *312*

“TƏSDİQ EDİRƏM”

KAFEDRA MÜDİRİ:

prof.Ə.P.HƏSƏNOV

“ _____ ”

BAKİ – 2015

Mündəricat

Giriş	4
I. NƏZƏRİ HİSSƏ	
1.1. Tikili malların keyfiyyətinə qoyulan tələblər	6
1.2. Tikili malların keyfiyyətinin formalaşmasında xam materialların rolu.....	12
1.3. Tikili malların keyfiyyətinin formalaşmasında istehsal texnologiyasının və son bəzək əməliyyatlarının rolu.....	13
II. TƏCRÜBİ HİSSƏ	
2.1. Ticarətə daxil olan tikili malların təsnifatı və çeşid xarakteristikası	23
2.2. Ticarətə daxil olan tikili malların əmtəəşünaslıq ekspertizası	33
2.3. Ticarətə daxil olan tikili malların keyfiyyətinin standartla uyğunluğunun ekspertizası	40
Nəticə və təkliflər	49
İstifadə edilmiş ədəbiyyat	51

GİRİŞ

Tikili malların öz çəkisinə görə xalq istehlakı malları içərisində əhəmiyyətli yer tutan mal qruplarından biridir.

Məlum olduğu kimi geyim məmulatları insanı ətraf mühitin mənfi təsirlərindən qorumaqla yanaşı, onun xarici görünüşünü bəzəyir, gündəlik həyat fəaliyyətinə mühüm təsir göstərir.

Qeyd olunan xüsusiyyətlərlə yanaşı müasir tikili malların təyinatından asılı olmayaraq zəriflik, incəlik, eleqantlıq, yüksək kompozisiya həlli, harmoniyalılıq və s. kimi estetik xassə göstəriciləri daha çox tələb olunur. Bu baxımdan da tikili malların keyfiyyətinə qayulan tələblərin kompleksi daha geniş və mürəkkəbdir.

Tikili malların müasir ticarət çeşidində aparılan müşahidələr göstərir ki, burada həm mənşəyinə, həm də materialına, model-konstruksiya əlamətlərinə, hazırlanma xüsusiyyətlərinə və bəzəndirilməsinə görə daha çox rəngarənglik təşkil edir.

Tikili malların bazarında təklifin çox olmasına baxmayaraq, istehlakçı tələbinin tam və dolğun şəkildə ödəndiyini birmənalı şəkildə söyləmək doğru olmaz.

Aparılan təhlillər göstərir ki, əhaliyə təklif olunan müxtəlif təyinatlı məmulatlarda istehlak xassələrinin kompleksi heç də həmişə lazımi səviyyədə təmin olunmur. Xüsusilə ölçü xüsusiyyətləri, ergonomiklik, gigiyeniklik, tikilmənin keyfiyyəti və s. kimi xassələr istehlakçıları razı salmır.

Bu baxımdan hazırkı buraxılış işi maraqlı və əhəmiyyətli bir mövzuya həsr olunmuşdur.

Buraxılış işi həm nəzəri, həm də praktiki materiallardan istifadə edilməklə yazılmışdır.

İşin nəzəri hissəsində tikili malların keyfiyyətinə qoyulan istehlak tələbləri və keyfiyyəti formalaşdıran amillər geniş ədəbiyyat materialları əsasında təhlil edilmişdir.

Praktiki hissədə isə müasir dövrdə ticarətə daxil olan, müxtəlif firmaların məhsulu olan tikili malların çeşidlərinin müqayisəli xarakteristikası verilmişdir. Bundan başqa qadın geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi və standartla uyğunluğunun yoxlanması üsulları da geniş şərh edilmişdir.

Buraxılış işinin sonunda aparılan təhlillər əmtəəşünaslıq nöqtəyi-nəzərindən ümumiləşdirilmiş və mövzu ilə bağlı bir sıra maraqlı təkliflər irəli sürülmüşdür.

I. NƏZƏRİ HİSSƏ

1.1. Tikili malların keyfiyyətinə qoyulan tələblər

Geyimlərin keyfiyyəti istehlakçılar tərəfindən onlara qoyulan müxtəlif tələbləri təmin etməsi dərəcəsi ilə təyin edilir. İstehlak prosesində geyimlər insanların müxtəlif material və qeyri-material tələblərini ödəyir. Material tələblərin mahiyyəti geyim tərəfindən insan orqanizminin normal həyat fəaliyyəti üçün şəraitin təmin olunmasıdır. Bu tələblər bilavasitə geyimin əsas funksiyası ilə bağlıdır və utilitar tələblər adlanır. Qeyri-material tələblər insanların estetik idealları və görüşləri ilə şərtləşir ki, bu da onları əhatə edən mövcud sosial-ictimai mühitdə formalaşır.

Qadın geyimlərinin keyfiyyətinə qoyulan kompleks tələblər, onların təyinatından, istismar şəraitindən və bir çox başqa amillərdən asılıdır. Təyinatdan asılı olaraq geyimin əsas funksiyası müəyyən edilir. Belə ki, ziyafət geyimləri üçün estetik xassə, gündəlik geyimlər üçün isə gigiyenik xassələr daha vacibdir.

Qoyulan bütün tələbləri ödəmək üçün geyimlər kompleks istehlak xassələrinə malik olmalıdırlar.

Beləliklə qadın geyimlərinin keyfiyyətinə qoyulan istehlak tələblərini aşağıdakı qruplara bölmək olar: erqonomik, estetik və etibarlılıq tələbləri.

Geyimlərin onlara qoyulan tələbləri təmin etmə dərəcəsi bir çox amillərdən asılıdır ki, onları da aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

- ❖ geyimlərin materiallarının xassələri, hansı ki, onların lif tərkibi, strukturu, koloristik tərtibatı və s. ilə şərtləşir;
- ❖ geyimlərin model və konstruksiyası;
- ❖ geyimlərə müxtəlif əlavə xassələrin verilməsi üçün onların emal olunması.

Erqonomik tələblər - İnsanlar üçün optimal əmək şəraitinin yaradılması, onların gücünün, sağlamlığının, iş qabiliyyətinin qorunması daha çox “insan-geyim-mühit” sisteminin keyfiyyətindən asılıdır. Bu sistemin elementlərini nəzərə

almaqla geyimlərin qiymətləndirilməsi zamanı antropometrik, gigiyenik və psixofizioloji tələblər mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Antropometrik tələblər - geyimlərin insanların ölçü standartlarında verilən antropometrik göstəricilərinə uyğunluğudur. Bu tələblərin mahiyyəti ondadır ki, geyimlər həm statik həm də dinamik halda insanın forma və ölçülərinə uyğun gəlməlidir. Onlar tənəffüs, qan dövranı, müxtəlif hərəkətlərin yerinə yetirilməsi, yorğunluğun aradan götürülməsi üçün lazımi şəraiti təmin etməlidir. Geyimin konstruksiyası onun istismarı zamanı rahatlığı təmin etməlidir: məmulat asan geyinilməli, bağlanmalı və soyunulmalıdır.

Geyimin insan bədəninin forma və ölçülərinə statik uyğunluğu məmulatın konstruksiyalaşdırılması prosesində təmin edilir. Geyimlərin ölçü xarakteristikası tipik fiqurların ölçü əlamətlərindən asılı olaraq müəyyən edilir. Geyimin formasının insan bədəninin formasına daha dəqiq uyğunluğuna, geyimin konstruksiyasının hazırlanması zamanı fiqura oturma göstəricisinin nəzərə alınması ilə nail olmaq olar. Geyimin ölçü və formasının fiqurun ölçü və forması ilə uyğunsuzluğu zamanı məmulatda balansın pozulması baş verir.

Geyimin forma və ölçülərinin fiqura dinamik uyğunluğu məmulatın bədəne sərbəst oturması üçün yol verilən əlavələrin hesabına təmin edilir.

Gigiyenik tələblər - geyiməli iqlimə qoyulan tələblərdən və geyimin insanın özünü yaxşı hiss etməsini və yaxşı iş qabiliyyətinə malik olmasını təmin edən tələblərdən ibarətdir. Gigiyenik tələbləri təmin etmək üçün geyimlər aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirməlidir:

- ❖ insan bədənini xoşagəlməz xarici amillərin təsirindən qorunmalıdır: soyuğun və istinin, atmosfer çöküntülərinin, günəş radiasiyasının, küləyin, mexaniki zədələrin, zərərli istehsal amillərinin təsirindən və s.;

- ❖ insanın həyat fəaliyyəti üçün normal şərait yaratmalıdır: orqanizmin normal istilik vəziyyətini, dərinin tənəffüsünü, qan dövranını, maddələr mübadiləsi məhsullarını vaxtaşırı kənarlaşmasını təmin etmək və s.

Geyimlərin gigiyenik xassələri əsasən onların hazırlandığı materialların qalınlığından və keçiricilik xassələrindən asılıdır. Bir qayda olaraq təbii materiallardan hazırlanan məmulatların gigiyenik xassələri daha yüksək olur.

Psixofizioloji tələblər – geyimlərin insanla onların psixoloji, fizioloji və psixofizioloji xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla qarşılıqlı təsirinə əsaslanır. Geyimlərin psixoloji tələblərə uyğunluğu məmulatın estetikliyində aşkara çıxır, onların fiqura yaxşı oturmasında, komfort şəraitin yaratmasında, insanın iş qabiliyyətini, əhval-ruhiyyəsini yüksəltməkdə özünü göstərir. Əgər geyim insan orqanizminin fəaliyyət xüsusiyyətlərinə, onun hislərinə, vərdislərinə uyğun gələrsə psixofizioloji tələblər yerinə yetirilmiş olar.

Fizioloji tələblərin təmin olunması üçün geyimlərin kütləsi, onların qaballığı və insan bədənini ilə geyimin qatları arasındakı sürtünmə mühüm rol oynayır.

Geyimlərin kütləsi materialın kütləsindən, material qatlarının sayından, məmulatın ölçü xarakteristikasından asılıdır. Ağır geyimdə insan tez yorulur, hərəkət çətinləşir, enerji itkisi artır. Xüsusilə qış aylarında istifadə olunan üst geyimləri bəzən insan bədəninin ümumi çəkisinin 8-10%-ə qədərini təşkil edir ki, bu da çox böyük rəqəmdir.

Geyimlərin kütləsinin azaldılmasına yüngül əsas materialların, həmçinin yüngül və yumşaq aralıq materiallarının tətbiqi ilə nail olmaq olar.

Estetik tələblər – Geyim insanın xarici görünüşünü formalaşdırır, buna görə də geyimlərə qoyulan tələblər kompleksində estetik tələblər xüsusi yer tutur.

Geyimlərə qoyulan estetik tələblər, onların insanların və cəmiyyətin estetik ideallarla ifadə olunan mənəvi tələblərinə uyğunluğunda özünü göstərir. Bu isə üslub və moda istiqamətinin dəyişməsi ilə daim mürəkkəbləşən bir prosesdir.

Real məmulatın estetik qiymətləndirilməsi, onun insanın gözəllik haqqında ideal və təsəvvürləri ilə müqayisəsidir. “Gözəllik” anlayışı insan şüurunda bir sıra amillərin təsiri altında yaranır: cəmiyyətin həyat səviyyəsi, əmək şəraiti, mədəniyyətin və istehsalın səviyyəsi, iqlim şəraiti, milli xüsusiyyətlər və s. Bundan başqa estetik idealın formalaşmasına insanın fərdi xüsusiyyətləri – yaşı, həyat tərzini, məşğuliyyəti, yaşayış yeri və s. təsir edir. Hər bir insanın gözəllik haqqında öz

fikirləri vardır və buna uyğun olaraq da o, öz evini bəzəyir, bu və ya digər incəsənət əsrinə üstünlük verir və həmçinin geyim qarderobunu formalaşdırır. Güzəllik haqqında ictimai fikir isə bir çox amillərdən, o cümlədən ilk növbədə cəmiyyətin hərəkətverici qüvvələrinin inkişafından, onun mədəniyyətindən asılı olaraq dəyişir və formalaşır.

Geyim dekorativ – tətbiqi incəsənət obyektidir və eyni zamanda insanın şəxsi istifadə əşyasıdır. Buna görə də o, həm bütövlükdə cəmiyyətin estetik tələblərinə, həm də fərdi estetik tələblərə cavab verməlidir.

Geyimlərin estetik tələbinə moda və üslub böyük təsir göstərir. Bədii üslub insan cəmiyyətinin uzun bir dövrünü əhatə edir və həmin dövrün zövqünü özündə əks etdirir. Ona görə də o məişət əşyalarının və geyimlərin xarici formasının köklü dəyişməsinə təyin edir.

Üslub cəmiyyətin maddi – iqtisadi həyat şəraitinin xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirir. Üslub eyni zamanda cəmiyyətin bədii mədəniyyətinin vəziyyətini, həmin xalqın adət və ənənələrinin xüsusiyyətini və inkişaf dərəcəsini də müəyyən edir.

Geyimdə modanın dəyişməsinə müxtəlif amillər təsir göstərə bilər. Bu zaman geyimə olan perspektiv tələbat da nəzərə alınmalıdır. Geniş yayılmış modaya məmulatın hazırlandığı materialın qiyməti və yararlılığı da təsir göstərir.

Geyimin yayılmış bu və ya digər formasına ideoloji amillər də təsir edir. Müxtəlif ölkələrin özlərinə məxsus modaları vardır. Bu və ya digər səbəbdən moda bir ölkədən digər ölkəyə keçir. Moda düzgün istiqamətləndirildikdə kütlə tərəfindən geniş yayılır. Bir sıra hallarda modanın dəyişməsinə psixoloji amillərlə də izah etmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, moda özü də müəyyən istiqamətdə məqsədə uyğun inkişaf etdirilməlidir. Belə ki, paltarların forma və ayrı-ayrı hissələrinin ölçülərinin dəyişməsi də müəyyən hədd daxilində olmalıdır. Belə olduqda moda hamı tərəfindən qəbul edilir və istehlakçıni bəzəyir. Paltarlar üçün qəbul edilmiş moda insanların səhhəti, əmək fəaliyyəti, istirahəti, rahatlığı və digər cəhətlər üçün yararlı, əlverişli olmalıdır.

Geyimlərə verilən estetik tələblər və onların xassələri hər şeydən əvvəl, geyimin təyinatına və istismar şəraitinə tamamilə uyğun olmalıdır. Daha doğrusu, geyimin estetik tərtibi və xassəsi onun təyinat və istismar şəraitinə təsir edən əsas amillərdəndir. Məsələn, şübhəsiz ki, rəqs, ev işi və digər təyinatlı geyimlərin formaları tamamilə müxtəlif olacaqdır. Göstərmək lazımdır ki, belə məsələlərin həllində paltarlar üçün tətbiq edilən parça və digər materialların rənginin, codluğunun, yumşaqlığının, forma saxlamasının draplaşmasının, istismar zamanı qısalmasının, əzilmə və çirklənmə dərəcəsinin, naxışının və üz səthinin quruluşunun, habelə digər xüsusiyyətlərin də böyük rolu vardır.

Geyimlərin estetik xassələri yalnız modadan deyil onların hazırlandığı materialın xassəsindən, məmulatın konstruksiyasından, həmçinin texnoloji emaldan və digər amillərdən asılıdır.

Geyimlərə verilən istismar tələbləri – Yuxarıda göstərdiyimiz tələblərlə yanaşı geyimlərə verilən ən mühüm tələblərdən biri də onlara verilən istismar müddəti və ya xidmət müddətidir.

Geyimlərin xidmət müddəti dedikdə məmulatın dağılana qədərki istismar müddəti başa düşülür. Məmulatın istismar müddəti saat, gün, ay və illə təyin edilir.

Məmulatın yararsız hala düşməsi müxtəlif səbəblərdən ola bilər. Xalis xidmət müddəti məmulatın fiziki cəhətdən istismar müddətini başa vurmasıdır.

Geyimlərin köhnəlməsi və yaxud dağılması müxtəlif amillərin təsiri altında baş verir. Bu təsirlər ayrılıqda və yaxud da kompleks ola bilər. Geyimlərin dağılmasında kompleks təsirlərə mexaniki-bioloji, foto-kimyəvi və başqa təsirlər daxildir. Bundan başqa materialların sürtünməsinin də dağılmaya böyük təsiri vardır.

Geyimlərin istismar tələbindən danışarkən uzunömürlülüklə istismar müddətini bir-birindən ayırmaq lazımdır. Uzunömürlülükdə geyimin istismar edilmədiyi, yəni “istirahətdə” olduğu vaxt da hesablanır. Əgər məmulat müəyyən

səbəbdən istismardan kənarlaşdırılmışdırsa onda uzunömürlülük istismar müddətindən çox olacaqdır.

Beləliklə də məmulatın istismar müddətinə iki səbəb təsir edə bilər – məmulatın dağılması və yaxud istismar şəraitinin dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq həmin məmulata istehlakçı tələbatının azalması. Bununla əlaqədar olaraq fiziki və mənəvi köhnəlmə bir-birindən fərqləndirilir.

Mənəvi köhnəlmədə məmulat xarici görünüşünə görə artıq müasir modaya uyğun gəlmir və bəzən də məmulatın forma və ölçüsü tələbi ödəmir. Mənəvi köhnəlmənin nəticəsində məlum olur ki, məmulat istifadə edilmədən köhnəlmişdir.

Fiziki köhnəlmədə geyim istismar edilməklə ömrünü başa vurur. Daha doğrusu kompleks təsirlərin nəticəsində geyim köhnəlir və sıradan çıxır. Bu təsirlərin dərəcəsi məmulatın təyinatından və onun istismar şəraitindən asılı olaraq müxtəlif ola bilər. Üst geyimlərinin köhnəlməsi üçün əsas səbəb təkrar qatlanmalar, sürtünmə, dartılma, havanın təsiri və mexaniki təsirlər hesab olunur.

Fiziki köhnəlmə prosesində ümumi fiziki köhnəlmə ilə yerli fiziki köhnəlməni fərqləndirmək lazımdır. Ümumi fiziki köhnəlmədə məmulatın bütün sahəsində müəyyən zəiflik yaranır. Belə halda məmulat istismar üçün tamamilə yararsız olur. Yerli fiziki köhnəlmədə məmulatın müəyyən hissəsi sıradan çıxa bilər, müəyyən hissəsi hələlik istismar üçün yararlılıq qabiliyyətini saxlaya bilər.

Geyimlərin forma saxlaması parçanın upruqluğundan, emal keyfiyyəyindən. İstismar şəraitindən və s. asılıdır. Son dövrlərdə yaxşı forma saxlama qabiliyyətinə malik məmulatlar buraxmaq üçün əzilməyən materiallardan və müasir texnoloji əməliyyatlardan istifadə edilir.

1.2. Tikili malların keyfiyyətinin formalaşmasında xam materialların rolu

Qadın geyimlərinin keyfiyyətinin formalaşmasına bilavasitə təsir edən amillərə materialın keyfiyyəti, layihənin keyfiyyəti (məmulatın modeli və konstruksiyası) və məmulatın hazırlanma keyfiyyəti (biçilmə, tikilmə və bəzəndirilmə) aiddir.

Qadın geyimlərinin hazırlanmasında istifadə edilən bütün materialları məqsədli təyinatına görə altı qrupa bölürlər: əsas materiallar; aralıq materialları; istiliksaxlayan materiallar; detalların bərkidilməsi üçün olan materiallar; furnituralar; bəzəndirici materiallar.

Əsas materiallar. Bu qrupa qadın geyimlərinin bütün üz və astar detallarının hazırlandığı materiallar daxildir: parçalar, trikotaj polotnosu, toxunmamış materiallar, kompleks materiallar, gön və xəz.

Qadın geyimlərinin üz detalları üçün istifadə olunan bütün materiallar təyinatına uyğun olaraq müxtəlif tələblərə – estetik, gigiyenik, istismara davamlılıq və s.cavab verməlidir. Astarlıq materiallar yüksək istismara davamlılıq, gigiyeniklik, hava və buxarkeçiricilik xassələrinə malik olmalıdırlar.

Aralıq materiallar – qadın üst geyimlərində onlara davamlı həcmi forma vermək, məmulatın ayrı-ayrı hissələrini dartılmadan qorumaq məqsədilə istifadə olunur.

Üst geyimlərinin hazırlanması zamanı məmulatın ətək, yaxalıq və digər detallarında ust materialı ilə astar arasında xüsusi aralıq materialı yerləşdirilir ki, onun da upruqluğu və bərkliyi həmin detalların kifayət qədər formasaxlamasını təmin edir. Aralıq materialı kimi kətan, yarımyun, pambıq, toxunmamış materiallar istifadə edilir.

İstiliksaxlayan materiallar kimi qış təyinatlı geyimlərdə pambıq, vatin, prolon, toxunmamış həcmli polotnolar istifadə olunur. Təbii və süni xəzlər daha çox əsas materiallar kimi istifadə olunduğuna görə az hallarda istilikverici aralıq materialı kimi tətbiq edilir.

Geyim detallarının bərkidilməsi üçün olan detallar. Parça və trikotajdan olan geyim detallarının bərkidilməsi üçün əsasən tikiş saplarından – pambıq ipək və kimyəvi saplardan istifadə olunur. Parçadan olan məmulatlarda, bəzi hallarda sintetik polimer əsaslı yapışqanlardan da istifadə edirlər.

Furnitura – düymələr, knopkalar, zəncirbəndlər, qarmaqlar, ilgəklər, iplər və s. məmulatın detallarının düymələnməsinə, örtülməsinə, bərkidilməsinə, məmulatın bəzəndirilməsinə xidmət edir. Bu məmulatlar metaldan, plastik kütlədən, ağacdan və digər materiallardan hazırlanır.

Bəzəndirici materiallar kimi geyimlərdə lentlər, tesmalar, şnurlar, krujevalar, emblemlər və s. tətbiq edilir.

1.3. Tikili malların keyfiyyətinin formalaşmasında istehsal texnologiyasının və son bəzək əməliyyatlarının rolu

Modelləşdirmə – geyimin modelinin və yaxud ilkin nümunənin işlənilib hazırlanması prosesidir.

“Model” – müəyyən materialların və bəzəndirmənin tətbiqi ilə hazırlanan, müəyyən bədii formaya malik olan konkret geyim nümunəsidir. Layihələndirmənin bütün sonrakı mərhələlərində və istehsal mərhələlərində model etalon rolunu oynayır ki, bütün istehsal olunan məmulatlar buna uyğun olmalıdır.

Rəssam-modelyerlər tərəfindən hazırlanan modellər müxtəlif tələblərə cavab verməlidirlər. Bir tərəfdən bu model əsasında hazırlanan məmulat şəxsi istehlak malı kimi gözəl olmalı, müasir dəbə, təyinatına, istehlakçının xarici görünüşünə uyğun olmalı, gigiyenik və rahat olmalı, forma və ölçülərini, vacib istehlak xassələrini bütün istismar dövründə qoruyub saxlaya bilməlidir. Digər tərəfdən isə model səmərəli və tikiş texnologiyasının müasirimkanlarına uyğun olmalıdır. Modelləşdirmə istehlakçıların yaşından və ölçü xüsusiyyətlərindən asılı olaraq diferensasiyaya uyğunlaşır.

Gələcək modelin təyinatı istehlakçıdan və istismar şəraitindən asılıdır. Gələcək modelin konkret utilitar funksiyası onun istismar şəraiti ilə müəyyən edilir.

Modelin yaradılması zamanı onun xarici görünüşünün formalaşmasında materialın xassələri əsas rol oynayır. Material, onun plastik xassəsi məmulatın formasını diktə edir. Bundan başqa rəssam modelyer modeli işləyib hazırlayarkən mövcud materiallar haqqında təxmini təsəvvürlərə malik olmalıdır, əks halda model öz mənasını itirər.

Rəssam modelyer yeni modeli yaradan zaman xalq incəsənətinin prinsiplərindən istifadə edir, texnoloji imkanları nəzərə alır, müəyyən istehlakçı qruplarının tələblərinə uyğun olaraq tətbiq olunan materialın və bəzəndirmənin keyfiyyətini yüksəltməyə çalışır.

Rəssam-modelyer ideya – model və geyimin sənaye modelini yaradır. İdeya – model özündə unikal nümunəni (sərgi üçün, perspektiv üçün) əks etdirir. Belə yüksək bədiliyə malik olan model tətbiqi incəsənət əsərlərinə aid edilir. Adi modellərlə müqayisədə mürəkkəb konstruksiyaya malik olur ki, bu da çoxlu material sərfi, əl işlərinin çoxluğu ilə şərtləşir.

Sənaye modeli ideya model əsasında hazırlanır. Onlar istehsal imkanlarını və modelin tirajını nəzərə almaqla konstruktiv və texnoloji cəhətdən yenidən işlənməsi ilə fərqlənir.

Modelləşdirmə prosesinin ən vacib anı formanın yaradılmasıdır. Geyimin forması dedikdə bu strukturu ətraf mühitdən ayıran sərhəd başa düşülür. Formanın strukturu onun həndəsi elementlərinin məkan sistemini özündə əks etdirir ki, bu da formanın məzmun həlli, funksional və texniki həlli ilə şərtləşir. Cəmiyyətin inkişafının hər bir dövrü öz forma üslubları ilə xarakterizə olunur. Klassik geyim formaları müasirlik ənənəsinin inkişafını əks etdirməklə gələcəyə çatmağa nail olmuşdur ki, bu da onların yaşaya bilmə qabiliyyəti ilə bağlıdır.

Geyimlərin forması bir tərəfdən həcm-məkan strukturu ilə, digər tərəfdən isə struktur elementlərinin və bədii kompozisiya elementlərinin vahidliyi ilə xarakterizə olunur.

Modeli yaradan zaman rəssam – modelyer onu nəzərə alır ki, geyimin forması və xassələri müxtəlif faktorlarla təyin olunur: insan bədəninin forması, onun yaşı, əmək fəaliyyətinin yeri və xarakteri, estetik tələbləri.

Geyimlərin formasının həcm-məkan strukturu aşağıdakı ilkin elementlərlə müəyyən olunur: həndəsi görünüş və səthilik, ölçü, kütlə, material və bəzəndirmə.

Formanın həndəsi görünüşü onun üç ölçülü koordinat sistemindəki nisbətləri ilə, həcmlilik dərəcəsi ilə təyin olunur. Aydındır ki, geyim formasının bu xassəsi insanın fiqurasından asılıdır. Aşağıdakı forma görünüşlərini ayırmaq olar: həcmli və xətti.

Formanın səthi onun xarakteri və ya konfigurasiyasıdır. Məsələn, əyrişəkilli səth qabarıq və ya batıq ola bilər, sıx səth qatlamalı geyimlər üçün xarakterikdir.

Formanın xarici cizgiləri, onun müstəvi proyeksiyası silueti yaradır. Siluet müxtəlif toxunan xətlərdən ibarət olan geyim formasının müstəvi üzərində təsviridir. Bu, geyimin fiqura yapışma dərəcəsini, çiyinlərin eni və hündürlüyünü, bel və əmək xətlərinin yerləşməsi, bu səviyyələrdə geyimin enini xarakterizə edir.

Bel xətti üzrə geyimlərin fiqura oturmasından asılı olaraq geyim siluətləri aşağıdakı kimi ola bilər: fiqura kip oturan, yarımoturan, düz, sərbəst və ya trapesiya formalı. Geyim formalarını işləyib hazırlayarkən bir məmulatda müxtəlif siluətlər istifadə oluna bilər.

Çiyinlərin enindən asılı olaraq siluətlər fərqləndirilir: düz çiyinli, hündür və alçaq çiyinli, enli və dar çiyinli və s. Bundan başqa əmək xəttindən asılı olaraq da siluətlər fərqləndirilə bilər.

Siluet formanın vacib elementlərindəndir, bundan asılı olaraq geyimdə bu və ya digər dövr dəyişiklikləri haqqında mühakimə yürütmək olar.

Geyim formasının konturları bütövlükdə və ayrı-ayrı hissələrdə müxtəlif xətlərlə əhatə olunur ki, bunlara da konstruktiv və dekorativ xətlər deyilir. Konstruktiv xətlərə geyim formasının bütövlükdə konturu, yaxud ayrı-ayrı hissələrin konturu, həmçinin hissə və detalların birləşdirici xətləri aid edilir. Dekorativ xətlər formaya ifadəlilik və orijinallıq verir, müxtəlif bəzəndirmələrlə – tikiş, relyef, hörmə, kant, kəmə, manjet və s. ilə yaradılır.

Kompozisiya – formanın bütün elementlərinin onün ideya – bədii məzmununu əks etdirən vahid bütövlük halında birləşməsidir. Kompozisiyanın məqsədi sadəcə geyimin funksional və texnoloji gerçəkliyini yaratmaq deyil, həm də ona gözəllik vermək, hissələrin bütöv və tam harmoniyasını yaratmaq, onu ətraf mühitlə bağlamaqdan ibarətdir.

Geyimlərin kompozisiyasının əsas xassələri harmonik bütövlük, hissələrin uyğunluğu, kompozisiya tarazlığıdır.

Harmoniya dedikdə hissələrin vahid bütövlük halında birləşərək bədii tamlığı yaratması başa düşülür. Geyim formasının harmonik bütövlüyü yüksək təəsürat yaradır, onun bütün elementləri ölçü uyğunluğu və vahidliyi ilə fərqlənir. Formanın bütövlüyü onun hissələrinin tabeçiliyi ilə qırılmaz bağlıdır. Geyimin kompozisiyalı təşkil olunmuş həcmli forması onun bütün hissə və detallarının tabeçilik vasitəsidir. Modelin hazırlanması zamanı onun formasında bütün qalan hissələrin tabe olduğu əsas element (kompozisiya mərkəzi) ayrılır. Kompozisiya mərkəzi kimi geyimin istənilən elementi və ya formanın istənilən hissəsi çıxış edə bilər.

Formada kompozisiya bütövlüyünə bütün elementlərin balanslaşdırılması nəticəsində nail olmaq olar. Kompozisiya tarazlığı kütlənin, rəngin, fakturanın onun mərkəzinə nisbətən paylanmasından asılıdır, bu insan fiqurunun özünün tarazlığının nəzərə alınması ilə həll edilir və rəssamın intuisiyasına əsaslanır.

Formanın elementlərini vahid bütövlük halında birləşdirmək, ona harmoniyalılıq və müəyyən emosional ifadəlilik (təntənəlilik, bayramsayağılıq, ciddilik və s.) və s. vermək üçün rəssam müxtəlif vasitələrdən istifadə edir. Bu vasitələrə rəng, kolorit, proporsiya, kontrastlıq, yuans, simmetriya, ritm və s. aiddir.

Modelləşdirmə zamanı yaranan nöqsanlar daha çox qadın geyimlərinin xarici görünüşündə özünü göstərir ki, bu da geyimin estetik qiymətini aşağı salır, bəzi hallarda isə təyinatına uyğun istifadə olunmasını qeyri-mümkün edir. Modelləşdirmə prosesində yol verilən nöqsanlar nəticəsində qadın geyimlərində meydana çıxan bütün nöqsanları iki qrupa bölmək olar:

❖ modelin qeyri-düzgün kompozisiya həlli, kompozisiya bütövlüyünün pozulması, forma elementlərinin harmonikliyinə pozulması və s. nəticəsində yaranan nöqsanlar;

❖ materialın bədii-koloristik tərtibatının və xassələrinin geyimin formasına uyğun gəlməməsi nəticəsində yaranan nöqsanlar.

Konstruksiyalaşdırma – model nümunəsi üzrə geyimin detallarının layihəsinin işlənilib hazırlanması və lekaların kəsilməsi prosesidir. Lekalar geyim detallarının şablonlarıdır, hansı ki, geyim materialı bunlar əsasında biçilir; onlar kağızdan, kartondan, metaldan hazırlana bilər.

Konstruksiya – məmulatın ayrı-ayrı detallardan vahid harmonik bütövlük halında qurulmasıdır.

Konstruksiyalaşdırma zamanı formayaratma problemi həll olur, ki, bu da materialdan geyim məmulatının mürəkkəb həcmi formasının yaradılması ilə başa çatır.

Qadın geyimlərinin konstruksiyasına bir sıra vacib tələblər qoyulur.

1. Konstruksiya məmulatın ilkin nümunəyə dəqiq uyğunluğunu təmin etməlidir. Məmulatın modelə forma, siluet, konstruktiv xətlər, bəzəndirmə və s. üzrə uyğunluğu lekaların dəqiqliyindən asılıdır.

2. Konstruksiya geyimin vacib funksional xassəsini yaratmalıdır. Geyimin fiqura yaxşı oturması konstruksiyanın layihəsindən, uyğun hesablamaların dəqiqliyindən asılıdır. Eyni zamanda istifadə rahatlığı və geyimin insan üçün maksimal komfort yaratması da konstruksiyanın düzgün həllindən asılıdır.

3. Geyimin konstruksiyası məmulatın iqtisadi məqsədyönlüyünü təmin etməlidir. Kütləvi istehsalda geyimin konstruksiyası iqtisadi və texnoloji cəhətdən səmərəli olmalıdır.

Konstruksiyalaşdırma zamanı yaranan nöqsanlar ilk növbədə məmulatın xarici görünüşündə və geyimin fiqura oturma keyfiyyətinin pozulmasında özünü göstərir. Belə nöqsanları aradan qaldırmaq çox çətindir, bəzi hallarda isə onu məmulatın ölçüsünü və növünü dəyişməklə ört-basdır edirlər. Konstruksiyanın bütün mümkün nöqsanlarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: məmulatın təsdiq

olunmuş nümunəyə uyğun gəlməməsi; məmulatın fiqura oturma nöqsanları; iqtisadi və texnoloji səmərəliliyin pozulması.

Məmulatın konstruksiyasının təsdiq olunmuş nümunəyə uyğunsuzluğu konstruktiv və dekorativ xətlərdə özünü göstərir. Məmulatın fiqura oturmasında yaranan nöqsanların səbəbi məmulatın formasının insan bədəninin formasına uyğun olmamasıdır. Bu zaman məmulatda uzununa, əyri, köndələn qırıqlar və qatlar yaranır.

Geyimin fiqura oturmasındakı nöqsanlar məmulatda balansın pozulması zamanı yaranır. Balansın kiçilməsi zamanı məmulatın kürək hissəsi qabağa doğru əyilir, yan tikişlər yerini dəyişir, yaxalığın arxa hissəsi boyuna oturmur, ədəklər bir-birini modeldə verildiyindən çox örtür. Balansın artması zamanı isə məmulatın qabaq hissəsi dartılır, yan tikişlər arxaya doğru yerini dəyişir, yaxalığın arxa tərəfi boyuna həddindən çox oturur, ön tərəfdən isə məmulatın ədək ləri ayağa yapışır.

Konstruksiyanın iqtisadi və texnoloji cəhətdən səmərəsiz olması kütləvi istehsalda ciddi itkilərə gətirib çıxarır. Belə ki, səmərəsiz konstruksiya material itkisinə, məmulatın emalına çox əmək sərf olunmasına və nəticədə məmulatın baha başa gəlməsinə səbəb olur.

Biçilmə əməliyyatı – geyim məmulatlarının keyfiyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Geyim məmulatlarının bütün biçim əməliyyatlarını iki yerə bölürlər: hazırlıq əməliyyatları və əsas əməliyyatlar.

Biçilmə prosesində aparılan hazırlıq əməliyyatlarına materialların keyfiyyətə qəbulu, konfeksiyalaşdırma, parçaların nastildə sortlaşdırılması, parça kəsiklərinin hesablanması, işarələnmənin və trafaretlərin hazırlanması aiddir.

Materialların keyfiyyətə qəbulu dedikdə xüsusi çıxdaş dəzgahlarında geyim üçün daxil olan bütün materialların keyfiyyətinin yoxlanması başa düşülür. Bu zaman materialların markasına və sortuna diqqətlə nəzarət edilir.

Konfeksiyalaşdırma dedikdə hər bir model üçün bütün materialların texniki şərtlərə tam uyğun olaraq seçilməsi nəzərdə tutulur.

Müəssisələrdə materialların biçilməsi nastillər üzərində həyata keçirilir ki, bu da çoxlu miqdarda polotno yığımından ibarət olur. Biçilmənin yüksək keyfiyyəti nastildə parçaların düzgün sortlaşdırılması ilə təmin edilir.

Geyimlərin material tutumunun azaldılması üçün parça hissələrinin hesablanması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Parçanı tam istifadə etmək üçün əvvəlcədən hər bir kəsik hesablanır. Bunun üçün müxtəlif növ və müxtəlif ölçü xarakteristikalı məmulatlar üçün material sərfi normalarından istifadə olunur.

İşarələnmə dedikdə polotno üzərində lekaların konturlarının qeyd olunması başa düşülür.

Nastilin kəsilməsi – yüksək peşəkarlıq tələb edən mürəkkəb və məsuliyyətli işdir. Bu zaman yüksək dəqiqliyə əməl olunmalıdır.

Biçilmə zamanı geyim məmulatında bir sıra nöqsanlar yaranı bilər. Bu nöqsanlar əsasən polotnonun nastildə qeyri-düzgün yerləşməsi, lekaların qısalması, nastilin detalların konturuna uyğun olmayaraq kəsilməsi və s. səbəbdən yaranır.

Geyim məmulatlarının hazırlanması – prosesində məmulatın xarici görünüşünü, fiqura oturma keyfiyyətini, uzunömürlülüynü müəyyən edən vacib istehlak xassələri formalaşır.

Geyimlərin hazırlanması prosesinə aşağıdakı əməliyyatlar daxildir: biçilmiş detalların emal olunması, ayrı- ayrı detallardan məmulatın yığılması, məmulata həcmi formanın və əmtəə görünüşünün verilməsi.

Qadın geyimlərinin yüksək keyfiyyəti onların hazırlanmasına qoyulan aşağıdakı tələblərin yerinə yetirilməsi ilə təmin edilir:

- ❖ məmulatda modelin həcmi formasının dəqiq və düzgün yerinə yetirilməsi;
- ❖ məmulatın formasının istismara yüksək davamlılığı;
- ❖ məmulatın fiqura yaxşı oturmasını təmin etmək məqsədilə detal və hissələrin düzgün texnoloji emalı;
- ❖ birləşdirici tikiqlərin dəqiq yerinə yetirilməsi;

- ❖ rütubətli – isti emal əməliyyatının dəqiq və yüksək keyfiyyətlə yerinə yetirilməsi;

- ❖ furnituraların düzgün tikilməsi;

- ❖ məmulatın cüt detallarının düzgün formada və simmetrik yerləşdirilməsi.

Qadın geyimlərinin hazırlanmasında aparılan bütün əməliyyatları texnoloji prinsiplərə görə aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- ❖ geyimlərin detal və hissələrinin birləşdirilməsi əməliyyatları;

- ❖ geyimlərin rütubətli – isti emalı;

- ❖ yekun – bəzək əməliyyatları.

Qadın geyimlərinin detal və hissələrinin birləşdirilməsi əməliyyatları məmulatların istehlak xassələrinin – xarici görünüşünün, fiqura oturma keyfiyyətinin, möhkəmliyinin, istismara davamlılığının və s. formalaşmasında böyük rol oynayır. Geyimlərin detal və hissələri sap, yapışqan və termoplastik materialların qaynaq edilməsi üsulu ilə birləşdirilir. Qadın geyimlərinin detallarının sapla bərkidilməsi daha geniş yayılmışdır. Detalların bərkidilmə yeri tikiş adlanır. Bərkidilmə üsulundan asılı olaraq sap, yapışqan və qaynaq tikişləri fərqləndirilir. Sapla birləşdirmə zamanı detallar bir və ya bir-neçə tikişlə bərkidilir.

Qeyim detallarının sapla birləşdirilməsinin maşın və əl üsulları fərqləndirilir. Geyim istehsalında keyfiyyət və sürət baxımından daha səmərəli olduğuna görə maşın üsulundan daha çox istifadə olunur.

Maşın tikişləri sapların toxunması üsuluna görə məkik və zəncirvari tikişlərə, sapların sayına görə bir, iki və üçsaplı tikişlərə bölünür.

Yapışqan üsulunda geyim detalları yapışqan maddələrinin köməyi ilə bərkidilir. Bu məqsədlə termoplastik polimerlər əsasında alınan müxtəlif yapışqan maddələri istifadə olunur. Geyim istehsalında yapışqan maddəsi kimi sopoliamidlər, polietilenlər, poliuretanlar, poliefirlər, polivinilxlorid və s. tətbiq edilir.

Qaynaq üsulu geyim məmulatı plyonka materialından və termoplastik liflərdən hazırlandıqda tətbiq edilir. Bu üsul daha perspektivli sayılır. Yapışqan birləşməsi bir sıra tələblərə cavab verməlidir. Bunlardan ən vacibi hermetiklik, kifayət qədər möhkəmlik, elastiklik, gözəl xarici görünüş və s. dir.

Rütubətli – isti emal (RİE) qadın geyimlərinin istehlak xassələrinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. RİE geyimlərdə lazımi həcmi forma yaradır, tikişləri emal edir, kənarları hamarlayır. RİE detalların yapışqanla birləşdirilməsində, yekun bəzəndirmədə aparılaraq məmulata əmtəə görünüşü verir.

Qadın geyimlərində aparılan yekun – bəzək əməliyyatlarının məqsədi məmulatın son tərtibatını yaratmaqdır. Məmulatın keyfiyyətinin formalaşmasında bu əməliyyatların əhəmiyyəti kifayət qədər böyükdür. Bu əməliyyatların sırasına ilgəklərin, bərkidicilərin hazırlanması, düymələrin, qarmaqların, ilmələrin, iplərin tikilməsi, təmizləmə, son rütubətli-isti emal və buxarlandırma əməliyyatları daxildir.

Qadın geyimlərinin hazırlanması prosesində bir çox nöqsanlar yaranı bilər. Bu nöqsanlar məmulatın xarici görünüşünün, formasının, ölçülərinin, fiqura oturma keyfiyyətinin pozulmasına, xidmət müddətinin azalmasına səbəb olur. Nöqsanların yaranması səbəbi məmulatların emalı zamanı normativ – texniki sənədlərdə qoyulan tələblərə əməl olunmamasıdır.

Qadın geyimlərinin hazırlanması zamanı yaranan bütün nöqsanları aşağıdakı qruplara bölmək olar: ümumi nöqsanlar və məmulatın fiqura oturma nöqsanları, birləşdirmə nöqsanları, RİE və yekun əməliyyatlar nöqsanı.

Ümumi nöqsanlara və məmulatın fiqura oturmasında yaranan nöqsanlara aşağıdakılar aiddir: məmulatın və onun ayrı-ayrı hissələrinin xətti ölçülərinin pozulması, bəzi üst detallarının olmaması, məmulatın emalına qoyulan texniki tələblərin pozulması və s.

Birləşdirmə nöqsanlarına – tikişlərin ayrılığı, qeyri simmetrikliyi, tikiş xətti üzrə parçanın güclü dartılması, tikiş sapı ilə materialın rənginin uyğun olmaması, bəzəndirici tikişlərin olmaması və s. kimi nöqsanlar daxildir.

RİE və yekun əməliyyatlar nöqsanları aşağıdakılardır: məmulatın həcmi formasının pozulması, qırıqların yaranması, məmulatın və ayrı-ayrı detalların kənarlarının əyilməsi, materialın rənginin dəyişməsi, deşik, yanığ, ləkə və s. nöqsanlar.

II. TƏCRÜBİ HİSSƏ

2.1. Ticarətə daxil olan tikili malların təsnifatı və çeşid xarakteristikası

Tikili malların çeşidinə bütün cins-yaş xüsusiyyətində olan, yəni kişi, qadın və uşaq üçün nəzərdə tutulan geyimlər, eləcə də yatacaq aqları, yeməxana süfrələri, idman ləvazimatları və s. daxildir. Tikili mallar bir-birindən artikuluna, fasonuna, mürəkkəbliyinə, siluetinə, biçiminə, materialına, texnoloji emalına və digər əlamətlərinə görə fərqlənirlər.

Təyinatına görə bütün tikili malları 5 sinfə bölmək olar: məişət məmulatları, idman məmulatları, xüsusi geyimlər, idarə geyimləri və milli geyimlər. İstifadə şəraitindən asılı olaraq bunlar da ayrı-ayrı yarımqruplara bölünür.

Hər bir sinif geyimlər də öz növbəsində 5 qrupa bölünür: üst geyimləri, yüngül donlar, dəyişəklər və tikiş xırdavatları, baş geyimləri, ləvazimatlar və başqa məmulatlar.

Geyimlər istehlakçının cins-yaş əlamətlərinə görə kişilər, qadınlar, uşaqlar üçün nəzərdə tutulur. Onlar mövsümünə və geyilmə vaxtına görə qış, yay və istənilən vaxt istifadə edilən olurlar.

Geyimlərin hazırlanması üçün yun, ipək, pambıq, kətan və kimyəvi liflərdən olan parçalardan istifadə edilir. Geyim malları istehsalında parça materiallardan göndən, zəmrədən, xəzdən və s. istifadə edilir.

Təyinatına görə geyim malları ev, gündəlik, çıxış, iş və istirahət üçün nəzərdə tutulur.

Tikili məmulatların hər bir çeşidi üçün xarakteristika vermək mümkün olmadığından onların çeşid xarakteristikası qrup üzrə verilir. Burada təyinat əlaməti əsas götürülür.

Məişət təyinatlı tikili məmulatlar. Ümumi tikili məmulatlar içərisində məişət tikili məmulatlar sinfi əsas yeri tutur. Bizim ölkəmizdə tikili məmulatların istehsalı fasiləsiz olaraq genişləndirilir ki, bu da onun ümumi mal dövriyyəsində xüsusi çəkisini artırır.

Tikiş sənayesi sahəsində yeni çeşidin yaradılmasında və yeni parça və materiallar əsasında məmulatların buraxılmasında xeyli iş görülmüşdür. Hazırda tikiş sənayesi süni xəz, gön, ikiqat və toxunmamış materiallar əsasında gödəkçə, palto və s. məmulatların çeşidinin artırılmasına xüsusi əhəmiyyət verir.

Yun ilə sintetik liflərin qarışığından hazırlanan paltarların istehsalı ildən-ilə artır. Sintetik liflərin əlavə olunması istehlakçı üçün məmulatlara zəruri olan əzilməmək, yaxşı forma saxlamaq, az yığılan, yüngüllük kimi xassələrin verilməsinə imkan yaradır.

Üst geyimləri. Bu qrup geyimlər palto və kostyum yarımQRUpundan ibarətdir.

İstehlakçıların cins-yaş göstəricilərinə görə üst geyimləri yun, yarımyun, pambıq, ipək (təbii və süni) parçalardan rezinləşdirilmiş, ikiqat materiallardan və s. hazırlanır. Kimyəvi liflər əsasında hazırlanan parçaların tətbiqi daha genişləndirilir. Üst geyimləri təyinatına görə ev, gündəlik, çıxış və istirahət geyimlərinə bölmək olar.

Palto yarımqrupuna paltolar, yarımpaltolar, buşlatlar, jaketlər, gödəkçələr və s. daxildir.

Paltolar da yaş-cins əlamətlərinə görə kişi, qadın və uşaqlar üçün, mövsümünə görə qış, yay, mövsümdən kənar və kombinəlanmış (isti astarlı) olurlar.

Paltoların başlıca istehlak xassələrinə estetik və istilik saxlama göstəricisi daxildir. Paltoların növ müxtəlifliyi onların formasından, məmulatın biçilməsindən, üz materialından və bir sıra başqa elementlərdən asılıdır. Paltoların çeşidinin sabitliyinə diqqət yetirilsə, məlum olur ki, qadın paltolarının çeşidi daha tez-tez dəyişir.

Qadın paltolarının hazırlanması üçün daha yüngül, müxtəlif fakturalı və rəngli (mahud, drap, fule, boston, qabardin, toxunmamış parça məmulatı və s.) parçalardan istifadə olunur ki, bunların da çeşidi fasiləsiz olaraq yeniləşir və yaxşılaşdırılır.

Yarımpaltolar da istehlakçıların cins-yaş göstəricisindən asılı olaraq kişilər, qadınlar və uşaqlar üçün hazırlanır. Mövsümə görə yarımpaltolar qış üçün və mövsümi olur. Yarımpaltolar da əsasən paltolar hazırlanan materiallardan hazırlanır.

Buşlatlar məktəb yaşlı və məktəbəqədər yaşlı oğlanlar üçün buraxılır.

Kostyumlar yarımqrupu məişət təyinatlı geyimlər içərisində ən çox yayılmışı və ən vacibidir. Bu yarımqrupda istehlakçının cins-yaş xüsusiyyətinə görə kişilər, qadınlar və uşaqlar üçün olur. Mövsümünə görə kostyumlar qış, yay və mövsümdən kənar olurlar. Təyinatına görə kostyumlar gündəlik istifadə edilən, çıxış, gəzinti və istirahət üçün olur.

Kostyumlar aşağıdakı növ məmulatları özündə birləşdirir: ikili və üçlü kostyumlar, kişilər üçün tək pencəklər, qadınlar üçün tək jaketlər, jiletlər, tək şalvarlar, idman şalvarları, yubkalar, uşaq kostyumları, gödəkçələr, gimnastyorkalar və s.

Kostyumlar başqa geyimlərdən özünün geniş çeşidi, biçiminin müxtəlifliyi, formasının zənginliyi və müxtəlif materialların tətbiq edilməsi ilə fərqlənir.

Modanın inkişaf istiqamətindən asılı olaraq kişi kostyumlarının çeşidi qadın kostyumlarına nisbətən sabitdir.

Kostyumların hazırlanmasında yun, yarımyun, şal və zərif mahud parçalardan (triko, şeviot, boston, kovrekot və s.) sintetik liflərin qarışığı ilə hazırlanmış müxtəlif rəngli və naxışlı parçalardan, pambıq, kətan və ipək parçalardan istifadə edilir.

Uşaqlar üçün buraxılan kostyumlara daha yüksək tələblər verilir, xüsusilə onların bədii tərtibatına daha ciddi fikir verilir. Uşaqlar üçün kostyumlar rahat, gözəl, əlvan, uşağı sevindirən, hərəkətə mane olmayan, zövqü oxşayan olmalıdır.

Uşaq kostyumlarının fasonu uşağın yaşından asılıdır.

Gödəkçələr kişilər, qadınlar və uşaqlar üçün buraxılan bağlı və açıq yaxalı olur. Onların yaxası düymə və zəncirbəndlə bağlanır.

Bluzkalar da kişi, qadın və uşaqlar üçün olur. Bluzkalar gündəlik, gəzinti və idman kostyumu ilə geyilir.

Yüngül donlar qrupu məişət təyinatlı geyimlər içərisində özünün həddən artıq növmüxtəlifliyi və fasonlarının zənginliyi ilə fərqlənir. Yüngül donlar qadınlar və qızlar üçün olur.

Yüngül donlar mövsümündən asılı olaraq qış, yay və mövsümdənkənar olur. Donların hansı mövsüm üçün olmasını onların hazırlandığı material təyin edir.

Donların hazırlandığı materiallar lif tərkibinə, quruluşuna, tərtibatına görə müxtəlif olur. Yüngül donların hazırlanmasında pambıq parçalar əhəmiyyətli yer tutur. Bu parçalar yaxşı görünüşə malik olmaqla, əzilməyən, kifayət qədər hava keçirən, havanın təsirlərinə, təkrar yuyulmaya qarşı davamlı və s. mühüm istehlak xassələrinə malik olmalıdır. Yüngül donların hazırlanmasında pambıqla lavsanın, kətanla kimyəvi liflərin qarışığından hazırlanmış parçalardan geniş istifadə olunur.

Yüngül donlar təyinat etibarilə ev, gündəlik (hər gün), çıxış və yay istirahəti üçün olur. Qadınlar və qızlar üçün nəzərdə tutulan yüngül donlar bütün ölçülərdə, boyda, doluluqda buraxılır.

Yüngül donlar qrupu 4 yarımqrupa – donlar, bluzkalar, yubkalar və digər don məmulatlarına bölünür.

Donlara xüsusi donlar, don-palto, don-kostyum, sarafanlar, xalatlar və s. aiddir.

Donlar fasonunun müxtəlifliyinə görə başqa geyimlərdən fərqlənir. Siluetinə görə düz və geniş olur.

Çıxış donları gözəl xarici görünüşə malik olmaqla gəzinti və şənlik üçün nəzərdə tutulur. Bu donlar mürəkkəb biçimli, müxtəlif fasonlu və bəzəndirilmiş olurlar. Gündəlik və ev üçün olan donlardan fərqli olaraq çıxış donları mövsümi təyinatlı istehsal edilir.

İstirahət üçün olan yüngül donlar ayrıca məmulat halında buraxıla bilər. Dəst halında olanlar sarafandan, bluzkadan və xalatdan ibarət ola bilər. Bu geyim dəstinə çanta, qıyqac və ya şlyapa da daxil ola bilər.

Uşaq donlarına xüsusi tələblər verilir. Belə ki, uşaq donları rahat, gigiyenik, bədii cəhətdən gözəl tərtib olunmuş və iqtisadi cəhətdən əlverişli olmalıdır.

Don-paltolar siluet və forma etibarilə paltonu xatırladır, konstruksiyasına, materialına və emalına görə dondur. Bunlar bir yaxalı və iki yaxalı ola bilər. Don-palto donluq yun və ipək parçalardan astarsız tikilir.

Böyük yaşlı qızlar üçün tikilən donlar jaketlə də buraxılır. Qadınlar və uşaqlar üçün nəzərdə tutulan sarafanlar açıq don olub, qolsuz, yaxalıqlı, yaxud yaxalıqsız hazırlanır. Sarafanlar əsasən pambıq, kətan, bəzən də yun, ipək və sintetik parçalardan tikilir.

Xalatlar istirahət və iş üçün olur. Əsasən pambıq və ipək parçalardan hazırlanır. Xalatların qabaq tərəfi müxtəlif fasonlarda buraxılır. Xalatlar boyunluqlu, cibli, müxtəlif uzunluqda və endə, qollu və qolsuz olur. Xalatlardan fərqli olaraq don-xalat xarici görünüşcə donu və xalatı xatırladır.

Bluzkalar təyinatına görə gündəlik və gəzinti üçün olur. Siluet etibarilə bluzkalar bədənə yapışan, yarımyapışan, düz və sərbəst olur. Gəzinti təyinatlı bluzkalar gündəlik bluzkalardan daha mürəkkəb və müxtəlif fasonlu və bəzəkli olması ilə fərqlənir. Gündəlik geyilən bluzkalar əsasən pambıq, kətan və ipək parçalardan hazırlanır. Bunlar sayə bəzənmiş və sadə fasonlu olur.

Dəyişəklər qrupu özündə 3 yarımqrupu birləşdirir: üst, alt, geyimə aid olmayan dəyişəklər və tikiş xırdavatlari.

Dəyişək məmulatları cins-yaş əlamətindən, təyinatından, fasonundan və hazırlandığı materialdan asılı olaraq müxtəlifdir.

Dəyişək məmulatları kompleks xassələrə malik olmalıdır. Gigiyenik, maksimum rahat, yararlı və s. xassələrinə görə pambıq parçadan olan dəyişək məmulatları əsas yer tutur.

Dəyişəklərin hazırlanması üçün pambıq parçalardan başqa viskoz, asetat, ştapel və təbii ipək parçalardan da geniş istifadə edilir.

Dəyişəklər formasına görə ciddi, idman, fantaziya formalı olurlar.

Saroçkalar pambıq parçalardan, kətan polotnolardan, təbii və süni parçalardan tikilir. Kişi soroçkaları müxtəlif tiplərdə və fasonlarda buraxılır.

Alt dəyişəkləri çeşidinə kişilər və oğlanlar, qadınlar və qızlar, bağça yaşlı və təzə doğulmuş uşaqlar üçün olan dəyişəklər daxildir. Kişilər və oğlanlar üçün olan alt dəyişəkləri çeşidi köynəklərdən, tumanlardan, yatacaq pijamalarından və gecə köynəklərindən ibarətdir. Alt dəyişək köynəkləri əsasən pambıq parçalardan, eləcə də kətan parçalardan hazırlanır.

Kişi və oğlanlar üçün olan alt dəyişəkləri nəzərdə tutulmuş şkalaya uyğun ölçü və uzunluqlarda buraxılır.

Kişi və oğlan alt dəyişəklərinə nisbətən qadın və qızlar üçün olan alt dəyişəkləri çeşidi çox geniş olur. Burada köynəklər, kombinasiyalar, tumanlar, dəstlər (qarniturlar), yatacaq pijamaları, alt yubkalrı, çimmək kostyumları və s. daxildir.

Məlumdur ki, qadın alt dəyişək məmulatları kişi alt dəyişək məmulatlarına nisbətən daha zərif, yumşaq, yaxşı forma saxlayan, gözəl, zövqü, tələbatı ödəyən materiallardan tikilir.

Dəyişək yarımqrupundan biri də geyimlərə aid olmayan dəyişəklərdir. Bu yarımqrupda əsas yeri yatacaq və yeməxana dəyişəkləri tutur.

Yatacaq dəyişəklərinin çeşidi özündə döşəkağlarını, odeyal altlıqlarını, yastıq üzlərini, örtükləri, odeyalları və s. birləşdirir.

Bir qayda olaraq yatacaq dəyişəkləri ağardılmış və yaxud saya boyanmış rəngli kətan və yarıməkətan parçalardan hazırlanır. Döşəkağları istehlakçıların yaşından asılı olaraq müxtəlif ölçülərdə buraxılır.

Yeməxana dəyişəklərinə süfrələr, salfetkalar və stol üçün lazım olan başqa predmetlər daxildir. Süfrələr formaca kvadrat, düzbucaqlı olub, jakkard toxunuşlu, saya toxunuşlu, kənarları haşiyəli və yaxud haşiyəsiz hazırlanır.

Yeməxana məmulatları dəstində 1 süfrə, 6 (12) ədəd salyetka olur.

Tikiş xırdavatlarına bədənə düz saxlayan (korset) məmulatlar – lifçik, kəmə, corab saxlayan, qalstuklar və s. daxildir.

Bu məmulatlar müxtəlif materiallardan hazırlanır. Əsas pambıq və ipək parçalar, rezinli parçalar işlədilir. Tikiş xırdavat məmulatları müxtəlif bəzək əməliyyatlarından keçirilir. Bunlar da müxtəlif ölçülərdə buraxılır.

Tikili mallar içərisində baş geyimləri müstəqil qrup təşkil edir. Baş geyimləri hər hansı bir paltar kimi müəyyən vəzifəni yerinə yetirir. Daha doğrusu, başı xarici təsirlərdən mühafizə edir. Baş geyimləri də kostyumlar kimi adamları bəzəməlidir. Baş geyimlərinin bu vəzifəsini nəzərə alaraq onlara ciddi keyfiyyət tələbləri verilir. Baş geyimləri estetik, gigiyenik və istismar tələblərinə cavab verməlidir. Baş geyimləri adamları bəzəməli və onlara yaraşlıq verməlidir. Baş geyimlərinin çeşidinə müxtəlif fasonlu şapkalar, şlyapalar, beretkalar, furajkalar, kepkalar və s. daxildir. Bu qrup məmulatlar kişilər, qadınlar və uşaqlar üçün hazırlanır. Baş geyimləri mövsümə görə müxtəlif çeşiddə buraxılır.

Təyinatına görə məişət baş geyimləri gündəlik, gəzinti, turizm və istirahət üçün olurlar. Bunlardan başqa qadınlar üçün xüsusi hazırlanmış baş geyimləri buraxılır ki, bunları qonaqlığa, teatra və s. yerlərə getmək üçün geyinirlər.

İdman təyinatlı tikiş məmulatları tikili malların içərisində əhəmiyyətli yer tutur. İdman mallarına kütləvi idman və idmanın xüsusi növləri üçün olan geyimlər daxildir.

Kütləvi idman təyinatlı geyimlər silüetinə, furniturasına və konstruksiyasına görə ümumi təyinatlı geyimlərdən fərqlənirlər. Bu geyimlər əsasən əlvan rənglərdə buraxılır.

Məişət təyinatlı idman geyimləri yalnız gözəl deyil, həm də rahat, yüngül, kifayət qədər davamlı, tozdan və çirkədən asanlıqla təmizlənən olmalıdır. Bu geyimlərə yüksək gigiyenik tələblər verilir. İdman paltarları üçün istifadənin rahatlığının böyük əhəmiyyəti vardır. O, idmançının bədənini yaxşı

tutmalı, oyun hərəkətinə maneçilik törətməməlidir. Buna görə də idman paltarlarına verilən estetik tələblər ikinci yerdə durur.

Tikili mallar içərisində idarə təyinatlı geyimlərin də müəyyən payı vardır. Bunlara hərbi xidmətçilər, çay-dəniz donanması xidmətçiləri (flot), rabitə işçiləri, vergi və gömrük işçiləri, dəmiryol məktəblərinin şagirdləri və s. üçün olan formalar daxildir.

İdarə təyinatlı tikili geyimlər məişət tikiş geyimlərindən formasına, konstruksiyasına, ölçülərinə, rənginə, materialının növünə, fərqləndirici texniki işarələrinə və s. görə seçilir. Bu şərtlər istehlakçı idarələrlə razılaşdırılmalıdır.

Tikili malların çeşidi daim yeniləşdirsə də, milli geyimlər öz əhəmiyyətini itirmir. Milli geyimlər formasına, biçiminə, bəzəyinə, rənginə, naxışına görə fərqlənir. Həmin xalqın mədəniyyətini özündə əks etdirir və bədii zövqünü təyin edir. Milli geyimlərin forması iqlim şəraiti, milli ənənə və başqa amillərin təsiri altında təşəkkül tapmışdır.

Milli geyimlər üst geyimlərdən, yüngül donlardan, dəyişəklərdən, baş geyimlərindən və s. ibarətdir. Yaş-cins xüsusiyyətlərinə görə milli geyimlər kişilər, qadınlar və uşaqlar üçün hazırlanır.

Qadın geyimləri tikili və trikotaj məmulatları içərisində çeşidinə görə xüsusi çəkiyə malik olmaqla özündə iki mindən çox növü birləşdirir.

Qadın geyimlərinə olan müxtəlif kateqoriyalı istehlakçı tələbinin ödənilməsi üçün ticarətdə geyimlərin çeşidinin düzgün formalaşdırılmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Modanın dəyişməsinə, yeni növ xammal və materialın istifadə olunmasının, əhalinin maddi və mənəvi səviyyəsinin yüksəlməsinin təsiri nəticəsində geyimlərin çeşidinin vaxtaşırı yeniləşməsi getdikcə dəyişən və rəngarəngləşən tələblərin təmin olunmasında xüsusi rol oynayır.

Müasir qadın geyimləri çox müxtəlifdir və özündə müxtəlif materiallardan hazırlanan məmulatların geniş çeşidini birləşdirir.

Bu məmulatlardan müxtəlif məqsədli təyinat üçün geyim dəstləri yaratmaq mümkündür: iş üçün, idman məşğələləri üçün, istirahət üçün ev üçün və s. Bu

dəstlərin hər birində eyni növ məmulatlar konstruksiyasına görə uyğunlaşdırılır, lakin materialına və bədii-koloristik tərtibatına görə fərqlənilir.

Qadın geyimlərinin təsnifatında onların təyinatı, hazırlandığı material, konstruksiyası, bəzəndirilmənin xarakteri, istehsal üsulu, məmulatın ölçüsü və s. kimi əlamətlər əsas götürülür.

Ümumi təyinatına görə geyimlər məişət, idman, istehsalat və mülki geyimlərə bölünür.

Məişət geyimləri qadın geyimləri içərisində xüsusi yer tutur. Bu geyimlər çoxfunksionaldır, onlar dəbə uyğun və gözəl, müasir olmalı, insan üçün komfort şərait yaratmalı, istinin və soyuğun təsirindən qorunmalı, bədənə forma və ölçülərinə uyğun gəlməli və bütün istismar müddətində istehlak xassələrini qoruyub saxlamalıdır.

Təyinatına görə qadın üst geyimlərinin təsnifatı 1 №-li sxemdə verilir.

Digər qrup geyimlərdə məişət geyimlərindən fərqli olaraq, bu və ya digər funksiya üstünlük təşkil edir: idman geyimlərində fiziki tapşırıqları yerinə yetirmək üçün maksimal rahatlıq yaratmaq; istehsalat geyimlərində insanı istehsalın xoşagəlməz və zərərli amillərindən, çirklənmədən qorumaq; xüsusi təyinatlı geyimlərdə geyimin hansı sahəyə mənsubluğunu əks etdirmək.

Məqsədli təyinatına görə qadın geyimləri gündəlik və ziyafət üçün, ev üçün, iş üçün, aktiv istirahət üçün və idman üçün olan geyimlərə bölünür.

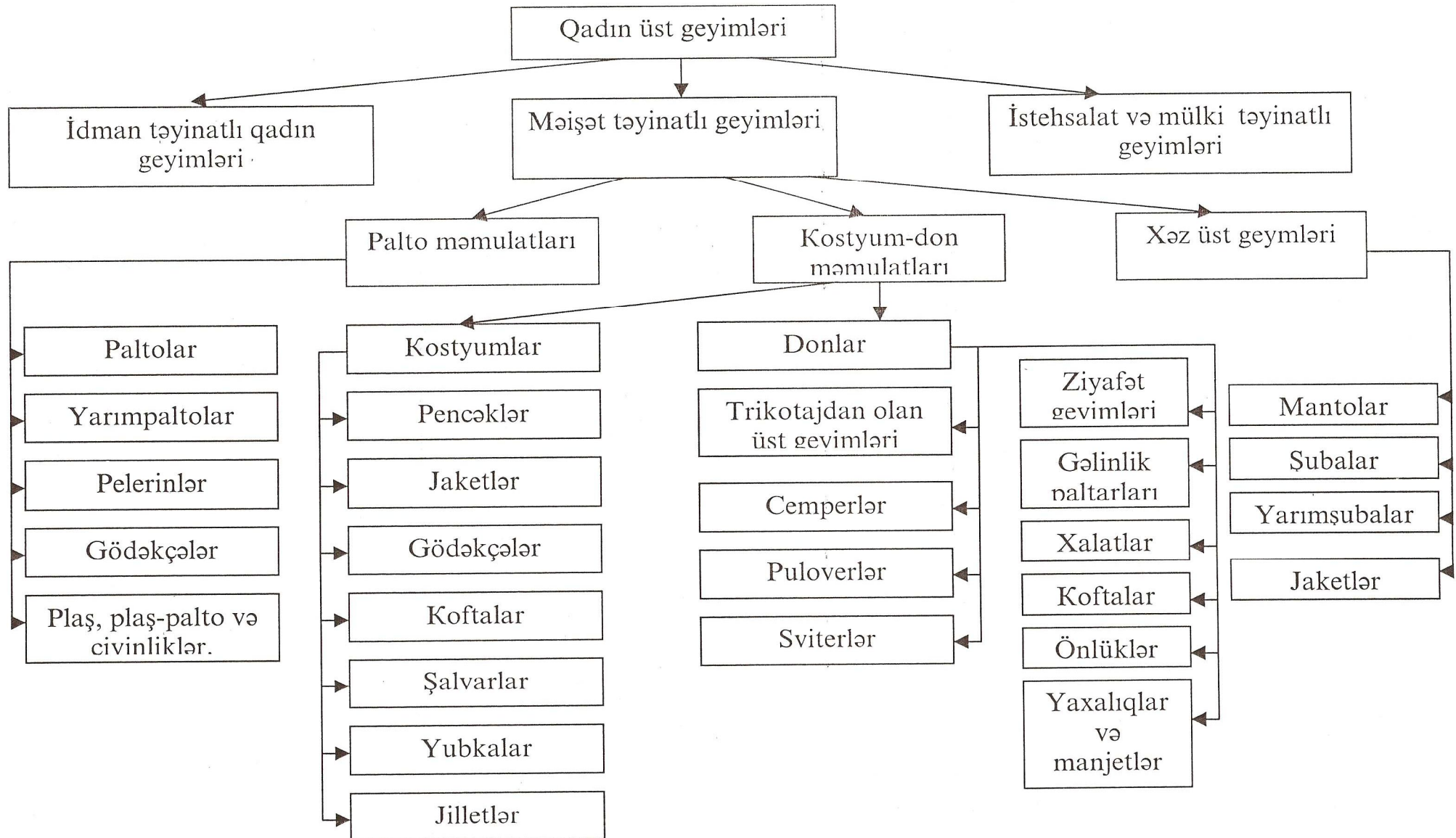
Gündəlik geyimlər istismar rahatlığı, ciddi forması və bəzək elementlərinin az olması ilə fərqlənir. Bunlar əsasən ciddi və ya idman üslubunda hazırlanır.

Dəbdəbəli geyimlərdə hər şey əsas funksiyanın yerinə yetirilməsinə – yəni insanın xarici görkəmini bəzəməyə və bayram əhval-ruhiyyəsi yaratmağa xidmət edir. Belə geyimlər müxtəlif rəngarəng formalarda, fantaziya, romantik, folklor, həmçinin klassik üslublarda hazırlanır.

Ev geyimləri iş və məişət şəraitində istifadə olunur. Belə geyimlərin kompozisiya həllinin işlənilib hazırlanması zamanı müxtəlif işləri yerinə yetirən insan üçün lazımı şəraitin yaradılmasına nail olmağa çalışırlar.

Təyinatına görə qadın üst geyimlərinin təsnifatı

Sxem 1

Aktiv istirahət və idman məşğələləri üçün olan geyimlərdə forma və konstruksiyadan başqa həm də istifadə olunan material da insan üçün maksimum rahatlıq yaratmalıdır.

Model-konstruksiya əlamətlərinə görə qadın geyimləri palto məmulatlarına, kostyum-don, dəyişək, corab-noski, əlcək, dəsmal-şərf məmulatlarına və baş geyimlərinə bölünür. Fəsillərə görə qadın geyimləri yay, qış, yaz, payız və bütün fəsillər üçün olan geyim qruplarına bölünür.

2.2. Ticarətə daxil olan tikili malların əmtəəşünaslıq ekspertizası

Məlum olduğu kimi məhsulun keyfiyyəti dedikdə müəyyən istismar şəraitində təyinatına müvafiq olaraq müəyyən tələbatı ödəmək üçün onun yararlılığını təmin edən xassələrin məcmusu başa düşülür.

İstənilən mal qrupunda olduğu kimi, qadınlar üçün olan tikili malların da keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi, keyfiyyəti təşkil edən xassələrin istehlakçı tələbi ilə müqayisə edilməsinə əsaslanır. Hazırkı dövüdə geyimlərə olan tələbatın keyfiyyət tərəfi kəmiyyətə ölçməyə tam şəkildə tabe olmur. Ona görə də adətən qadın geyimlərinin keyfiyyətini deyil, oxşar məmulatla müqayisə etməklə keyfiyyət səviyyəsini qiymətləndirirlər.

Qadın geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsi dedikdə qiymətləndirilən məmulatın keyfiyyət göstəricilərinin məcmusunun baza göstəricilərinin məcmusu ilə müqayisəsindən alınan nisbi keyfiyyət xarakteristikası başa düşülür.

Qadın geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsi bir qayda olaraq, kompleks metoddla, başqa sözlə desək keyfiyyəti təşkil edən xassə göstəricilərinin məcmusu üzrə qiymətləndirilir. Keyfiyyət səviyyəsinin kompleks qiymətləndirilməsi bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir. Bunlara aşağıdakıları aid etmək olar:

- ❖ istismar şəraitinin müəyyən edilməsi;
- ❖ keyfiyyəti təşkil edən, məmulatın keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün vacib və yetərli olan xassələr nomenklaturasının müəyyən edilməsi;
- ❖ xassə göstəricilərinin qiymətinin, başqa sözlə vahid keyfiyyət göstəricisinin təyin edilməsi;
- ❖ müqayisə üçün baza göstəricilərinin seçilməsi;
- ❖ keyfiyyəti təşkil edən ayrı-ayrı xassə göstəricilərinin qiymətləndirilməsi və onların çəki əmsallarının təyin edilməsi;
- ❖ keyfiyyət səviyyəsinin kompleks göstəricisinin analizi və qərarın qəbul edilməsi.

Qadın geyimlərinin istismar şəraitinin təyin edilməsi. Keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi zamanı, hər şeydən əvvəl məmulatın istismar şəraiti dəqiq aydınlaşdırılmalıdır. Belə ki, bununla istehlakçının geyimin keyfiyyətinə qoyduğu tələblərin kompleksi müəyyən olunur.

Məsələn ev geyimlərinə qoyulan tələblər ziyafət geyimlərinə qoyulan tələblərdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir; yaxud soyuq və ya isti iqlim şəraitində istifadə olunan məmulatlara da müxtəlif tələblər qoyulur. Beləliklə geyimlərə qoyulan tələblərin formalaşması onun təyinatından asılı olaraq yaranır. Bununla yanaşı qiymətləndirmə zamanı, verilən məmulatı istismar edən ayrı-ayrı subyektləri deyil, bütün istehlakçı kütləsinin tələbini nəzərə almaq vacibdir.

Qadın geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün xassələrin seçilməsi. Məmulatın istismar şəraiti və təyinatı onun keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün xassələr nomenklaturasını müəyyən edir. Geyimin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün seçilən xassələr nomenklaturası, həmçinin qiymətləndirmənin məqsədindən, məmulatın növündən və xassələr arasındakı qarşılıqlı əlaqədən asılıdır.

Xassələrin miqdarı keyfiyyət səviyyəsinin obyektiv qiymətinin alınması üçün kifayət qədər olmalıdır. Onların sayının həddindən artıq çoxaldılması hesablamaları əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşdirir. Xassələrin sayının çox ixtisar

edilməsi isə məmulatın keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsinin dəqiqliyini və obyektivliyini azaldır.

Qadınlar üçün olan tikili malların keyfiyyət səviyyəsi aşağıdakı göstəricilər qrupu üzrə qiymətləndirilir:

- ❖ məmulatın müasir modanın istiqamətinə uyğunluğu,
- ❖ məmulatın əsas funksional təyinatına uyğunluğu, məmulatın fiqura oturması,
- ❖ tətbiq olunan materialların təyinatına uyğunluğu,
- ❖ məmulatın emal və bəzəndirilmə səviyyəsi,
- ❖ məmulata vurulan firma nişanlarının ifadəliyi və dəqiqliyi.

Müxtəlif növ məmulatların keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi zamanı seçilən xassələrin nomenklaturası eyni ola bilməz. Yuxarıda göstərilən xassə qruplaşmalarının bəziləri diqqətə alınmaya bilər.

Qadın geyimlərinin xassə göstəricilərinin təyini metodları. Geyimlərin bütün xassələrini onların qiymətlərinin təyin olunması metodundan aslı olaraq iki qrupa bölmək olar: göstəriciləri texniki ölçmə metodları ilə təyin olunan xassələr; göstəriciləri evristik ölçmə metodları ilə təyin olunan xassələr. Qadın geyimlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində hər iki qrup metodlar geniş tətbiq olunur.

Texniki ölçmə metodlarına alət, qeyd etmə və hesablama metodları aiddir.

İkinci qrup metodlara orqanoleptik və onun bazasında sosoloji veekspert metodları daxildir.

Alət metodları xassə göstəricisinin miqdarca qiymətinin texniki ölçmə vasitələrinin köməyi ilə təyin edilməsinə əsaslanır. Bu metod obyektiv metoddur və qadınlar üçün tikili mallar sənayesində geniş tətbiq edilir. Onun köməyi ilə geyimin kütləsi, materialın qalınlığı, məmulatın ölçüləri, material və tikişlərin bərkliyi kimi göstəricilər, gigiyenik, möhkəmlik və s. kimi xassə göstəriciləri təyin edilir.

Qadın geyimlərinin bəzi xassə göstəricilərinin təyin olunmasında qeyd etmə metodundan da istifadə edirlər ki, bu metod obyekt və ya hadisələrin kəmiyyətə

hesablanmasına əsaslanır. Məsələn, bu metodla tikişlərdə ilmələrin sayını, trikotaj polotnosunda hörmələrin sıxlığını, geyimlərin konstruksiyasında unifikasiya edilən detalların miqdarını müəyyən edirlər.

Hesablama metodu da həmçinin qadın geyimlərinin keyfiyyət göstəricilərinin təyin olunmasında tez-tez tətbiq olunur. Bu metod o zaman istifadə olunur ki, axtarılan göstərici bilavasitə ölçməyə tabe olmur, başqa göstəriciyə əsasən hesablanır. Məsələn, geyim materialının məsaməlilik göstəricisi sıxlıq və həcmi kütlə göstəricilərinə əsasən hesablanır.

Qadın geyimlərində insanlara emosional və ergonomik təsir edən xassə göstəriciləri evristik metodlarla təyin edilir. Bu metodlardan ən geniş yayılanı və sadəsi orqanoleptik metoddur. Bu üsulla qiymətləndirmə zamanı xassə göstəricilərinin qiyməti bal ilə ifadə edilir.

Qadın geyimlərinin xassə göstəricilərinin sosioloji metodla təyin olunmasına daha çox üstünlük verilir ki, bu da istehlakçıların rəyinin toplanmasına və analiz edilməsinə əsaslanır. İstehlakçıların rəyinin toplanması üçün anket-sorğuları yayılır, alıcı konfransları, satış sərgiləri, toplantılar və s. keçirilir. Belə qiymətləndirmədə nəticələrin dəqiqliyi sorğunun təşkilindən, istehlakçı qrupunun seçilməsindən, həmçinin göstəricilərin işlənməsinin riyazi statistik metodlarından aslıdır.

Ekspert metodu sosioloji metoddan fərqli olaraq geyimlərin texnologiyası, istehlakçıların təlabatı, moda istiqamətinin dəyişilməsi, keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və s. ilə tanış olan mütəxəssislərin – ekspertlərin rəyinə əsaslanır. Ekspert metodları, həmçinin qadın geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün xassələr nomenklaturasının seçilməsində, çəki əmsallarının təyin edilməsində və s. tətbiq edilir. Ekspert qiymətləndirməsi zamanı dörd ballı qiymətləndirmə sistemindən daha çox istifadə edirlər: “əla”, “yaxşı”, “kafi” və “pis”.

Təcrübi geyim metodu qadın geyimlərinin xidmət müddətini, həmçinin geyim materiallarının möhkəmlik göstəricilərini təyin etmək üçün tətbiq olunur.

Bu metod müxtəlif şəraitlərdə istismar olunan məmulatların müşahidə olunmasına əsaslanır.

Təcrübi geyim zamanı əldə edilən nəticələr həqiqi olur, lakin bu metod çox böyük vaxt və material itkisi tələb edir. Ona görə də bu metodların modelləşdirilməsi eksperimental tədqiqatlar zamanı aktual hesab edilir.

Xassələrin çəki əmsallarının təyin olunması. Keyfiyyəti təşkil edən xassələrin ümumi məcmusunda çəki əmsallarının qiymətinin təyin olunması ekspert üsulu ilə həyata keçirilir.

Ayrı-ayrı xassələrin çəki əmsallarının təyin olunması üçün tətbiq edilən məlum ekspert üsullarından ən yaxşı nəticələr göstərən, qadın geyimlərinin xassə göstəricilərinin çəki əmsallarını təyin etmək üçün istifadə edilən “üstün tutulan ardıcılıq” metodudur.

Professor E.B.Kotlyakovun əldə etdiyi göstəricilərə görə istehlak göstəricilərinin çəki əmsalları, müxtəlif növ geyimlərin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün daha çox əhəmiyyətə malikdir. Bu göstərici geyimlər üzrə 0,623-dən 0,692-yə qədər dəyişir. İstehlak göstəricilərinin içərisində estetik, ergonomik və istismar xassələri daha çox əhəmiyyət kəsb edirlər. Bu göstəricilərin çəki əmsalları qadın donları üçün uyğun olaraq 0,176, 0,162, 0,137-yə bərabər götürülür.

Sosial göstəricilər daha az əhəmiyyətə malik olur, hansı ki, bunların çəki əmsalları qadın geyimləri üçün 0,101 təşkil edir. Funksional xassənin çəki əmsalı qadın donları üçün 0,116-ya bərabər götürülür.

Qadın geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi aşağıdakı kimi yekunlaşır. Qadın geyimlərinin evristik üsulla təyin olunan xassələrini qiymətləndirmək üçün xüsusi şkala tətbiq olunur, hansı ki, burada həmin xassələrin maksimal qiyməti balla verilmişdir. Bütün xassələr məcmusu üzrə balların mümkün maksimal qiyməti, onun əhəmiyyətini, başqa sözlə desək çəki əmsalını nəzərə almaqla təyin olunur. Qadın geyimlərinin keyfiyyəti aşağıdakı şkala üzrə qiymətləndirilir.

Cədvəl 2.1

Xassə göstəricilərinin balla qiyməti

Xassə göstəriciləri	Balla qiymət
Bədii koloristik tərtibat	10
Model, konstruksiya, siluet	8
Məmulatda materialın keyfiyyəti	10
Hazırlıq keyfiyyəti	6
Bəzək materialları və furnitura	3
Markalanma və qablaşdırma	3
Ümumi qiymət	40 ball

Müxtəlif gəzdin geyimləri üçün ayrı-ayrı xassələrin qiymətləri, bu xassələrin əhəmiyyətindən asılı olaraq müxtəlifdir. Əgər cəki əmsallarının cəmi vahidə bərabər götürülsə, onda yuxarıda qeyd olunan göstəricilərin cəki əmsalları aşağıdakı kimi olacaqdır:

Cədvəl 2.2

Xassə göstəricilərinin cəki əmsalları

Xassə göstəriciləri	Cəki əmsalları
Bədii koloristik tərtibat	0,25
Model, konstruksiya, siluet	0,20
Məmulatda materialın keyfiyyəti	0,25
Hazırlıq keyfiyyəti	0,15
Bəzək materialları və furnitura	0,075
Markalanma və qablaşdırma	0,075
Cəmi	1,00

Həm geyimlərin xassələri, həm də cəki əmsalları stabil deyildir və zaman keçdikcə müxtəlif amillərin təsiri altında dəyişir – modanın dəyişməsi, istehlakçı tələbinin dəyişməsi vəs.

Metodun seçilməsi və geyimlərin keyfiyyət səviyyəsinin kompleks göstəricisinin hesablanması. Bu qadın geyimlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin sonuncu mərhələlərindən biridir.

Keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsinin diferensial metodu tikili mallar üçün tətbiq olunmur. Qadın geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsi kompleks və qarışıq metodlarla qiymətləndirilir

Qadın geyimlərinin keyfiyyətinin kompleks göstəricisi “orta çəki metodu” ilə təyin edilir. Bu metodla geyimin keyfiyyəti ozaman qiymətləndirilir ki, bütün göstəricilərin qiyməti texniki və iqtisadi cəhətdən məqsədəuyğun hədlərdə yerləşmiş olsun. Əgər hətta bir keyfiyyət göstəricisi “pis” qiymət alıbsa ozaman bu metod tətbiq olunmur.

Keyfiyyət səviyyəsinin kompleks göstəricisi aşağıdakı düstur ilə hesablanır.

$$Q = \sum_{i=1}^r P_i m_i$$

Burada:

Q – kompleks keyfiyyət göstəricisi;

P – xassənin ölçüsüz göstəricisi 1, 2;

r – xassələrin miqdarıdır.

m_i xassənin sanballıq əmsalıdır.

Keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsinin “Qarışıq” metodu özündə diferensial və kompleks metodları birləşdirməklə, qadın geyimlərinin keyfiyyətinin analizində daha geniş tətbiq edilir. Qarışıq metodun köməyi ilə müəyyən edilir ki, keyfiyyəti yoxlanan məmulat etalon-məmulatdan hansı xassələr qrupuna görə və nə qədər “yaxşıdır” və yaxud “pisdır”. Bundan başqa bu və ya digər məmulatın keyfiyyətinin aşağı olmasının səbəbini aşkar etməyə və onu kənarlaşdırmaq üçün lazımi tədbirlər görməyə imkan yaranır.

2.3. Ticarətə daxil olan tikili malların keyfiyyətinin standartla uyğunluğunun ekspertizası

Bütün tikili mallar xarici görünüşünə, materialına, hazırlanma keyfiyyətinə görə texniki-normativ sənədlərin tələblərinə uyğun olmalıdır.

Bu sənədlərdə keyfiyyəti xarakterizə edən göstəricilər və geyim mallarına verilən əsas tələblər öz əksini tapmışdır.

Tikili malların keyfiyyət səviyyəsini qiymətləndirərkən onlarda rast gəlinən nöqsanların əmələ gəlmə səbəblərini dürüst müəyyən etmək lazımdır.

Tikili məmulatlarda rast gəlinən nöqsanları 2 qrupa bölmək olar:

1. Parça nöqsanları – bunlara toxunma, naxışlanma və bəzəndirmə nöqsanları aiddir.

2. İstehsalat-tikiş nöqsanları.

Parça nöqsanları, əsasən istehsalın müxtəlif əməliyyatlarında əmələ gəlir.

Tikili mallarda olan nöqsanlar əhəmiyyətinə görə müxtəlif olur. Daha doğrusu, nöqsanlar məmulatın xarici görünüşünə və istismar müddətinə təsir edən nöqsanlara ayrılır. Yerinə görə görünən, görünməyən, ölçüsünə görə xırda və iri nöqsanlar ola bilər.

Təyinatından və növündən asılı olaraq tikili məmulatların nöqsanları müxtəlif ola bilər. Məsələn, üst paltarlarında yol verilən xarakterik nöqsanlar aşağıdakılardan ibarətdir: bunlara döş qatının və yaxanın qıraqlarının əyri olması, ədəklərin birinin digərindən uzun olması, yaxa və döş qatında naxışların əyilməsi, yaxanın tikiş ilmələrinin xeyli seyrək olması, döş qatında ilmələrin görünməsi, yaxalığa cod material əvəzinə yumşaq materialın qoyulması, döş hissəsinin kifayət qədər qabarıq olmaması, döş qatlarının forma və eninin bərabər olmaması, döş qatlarının uclarının ədəklərə yatmayıb yana əyilməsi, ədəklərin ucunun düzgün tikilməməsi, kürək tikişində parçanın naxışının düz gəlməməsi, astarın görünməsi, qolun üst və yaxud alt hissəsinin

əyilməsi, ciblərin düzgün yerləşdirilməməsi, kəmərlərin kənarlarının əyilməsi, tikişlərin simmetrik olmaması, düymələrin düzgün tikilməməsi və bir-birindən müxtəlif məsafədə olması, astarın qısa və əyri olması, şalvarın cibinin və tikişinin əyri olması, şalvarın qabaq tərəfinin düzgün bükülməməsi və s. aiddir.

Məlum olduğu kimi, tikili mallar istehsal müəssisələrindən ticarət müəssisələrinə partiyalarla daxil olur. Tikili malların keyfiyyətə qəbulu tikiş müəssisələrində, anbarlarda, ticarət bazalarında və mağazalarda aparılır. Tikili malların keyfiyyətə qəbulunda elə müxtəlif kompleks tədbirlər həyata keçirmək lazımdır ki, ticarət şəbəkələrinə keyfiyyətsiz məmulatlar daxil olmasın.

Kütləvi üsulla istehsal edilən tikili məmulatların keyfiyyəti təsdiq edilmiş nümunələr, standart və texniki şərtlər üzrə yoxlanılmalıdır. Burada müəyyən metodlardan istifadə etməklə yoxlamanın aparılma ardıcılıqlarına ciddi fikir verilmişdir.

Keyfiyyət üzrə nəzarət yoxlaması üçün məmulatın növündən asılı olaraq fabrikdən, baza və mağazalardan mal partiyasından müəyyən miqdar məmulat götürülür.

Ticarət müəssisələrinə daxil olan mal öz keyfiyyətinə görə qüvvədə olan texniki sənədə, nümunə-etalonu və s. şərtlərə uyğun gəlmədikdə qəbul edilmiş forma üzrə akt yazılır. Həmin akt ticarət təşkilatlarının və sənaye müəssisələrinin nümayəndələri tərəfindən imzalanır. Sənaye müəssisəsinin nümayəndəsi aktı imza etməkdən imtina etdikdə, o zaman meydana çıxan münaqişənin həlli üçün mal ekspertiza bürosundan nümayəndə çağırılmalıdır.

Mal aktının tərtibindən sonra yenidən markalanma və sorta uyğun qiymətləndirmə aparılır.

Həmin malın keyfiyyətini yoxlayan zaman məmulatın dəstliyinə, tarasının markalanma və qablaşdırılmasının DÜİST-lərə, müqaviləyə və nümunəyə uyğunluğuna da nəzarət edilməlidir.

Əgər yoxlama zamanı mal yararsız hesab edilərsə, yəni standart və texniki şərtin tələbinə uyğun gəlməzsə, bu zaman onu mal göndərən təşkilata qaytarmalı və təyin olunmuş ölçüdə cərimə olunmalıdır. Ola bilsin ki, daxil olan maldakı istehsal nöqsanlarını mal göndərən təşkilat malın sortu aşağı salınmadan düzəltsin. Bunlar da hər iki tərəfin razılığı ilə nizama salınmalıdır.

Hazırda məmulatın keyfiyyətini yoxlayan zaman malın üz və astar tərəfləri yoxlanılmalı, rast gəlinən nöqsanların ölçüsü müəyyənləşdirilməli və texniki sənədlərə əsasən qiymətləndirilməlidir. Bu zaman həmin nöqsanların yerini və xarakterini düzgün qiymətləndirməyin əhəmiyyəti böyükdür, çünki nöqsan məmulatın görkəminə və istismar müddətinə təsir edə bilər. Malın keyfiyyəti yoxlanılarkən həmin məmulatın təsdiq edilmiş nümunəyə uyğunluğuna, üz və astar materialının, detalların və furnituraların düzgün seçilməsinə ciddi fikir verilməlidir.

Məlumdur ki, ayrı-ayrı geyim məmulatlarının təyinatından (istismar şəraitindən) asılı olaraq onlara verilən keyfiyyət tələbləri də müxtəlif ola bilər. Həmin tələblərin yoxlanıb aşkar edilməsi zamanı müəyyən edilmiş təlimatdan istifadə olunur. Bu təlimata əsasən əgər məmulatın keyfiyyəti standartın tələblərinə uyğun deyildirsə, sənaye müəssisəsi cərimə verməli olur. Belə ki, mal keyfiyyətə qiymətləndirilən zaman, əgər keyfiyyət göstəricilərinin standartda, yaxud texniki nəzarət şöbəsinin tələblərinə cavab verməməsi aşkar edildikdə təsdiq olunmuş nümunədən kənarlaşma üçün baza və yaxud mağaza (pərakəndə satış ticarət müəssisəsi) həmin malı geri qaytarır və sənaye müəssisəsindən müəyyən edilmiş ölçüdə cərimə tələb edir.

Ticarət müəssisələrinə göndərilmiş (daxil olmuş) malda istehsalat nöqsanları tapılmışdırsa və həmin nöqsanları malın sortunu aşağı salmadan

yerində (ticarət təşkilatında) düzəldilməsi mümkündürsə, ticarət müəssisəsinin razılığı ilə malı istehsal edən müəssisə həmin nöqsanları düzəldir və təlimata əsasən müəyyən edilmiş ölçüdə cəriməni ödəyir.

Baza və yaxud pərakəndə satış ticarət müəssisələri standart və texniki şərtədən kənar keyfiyyətsiz mal alan zaman həmin məmulatın aşağı keyfiyyətli olması barədə tərtib edilmiş aktın bir surətini 5 gün müddətində istehsal müəssisəsinin aid olduğu dövlət müfəttişliyi idarəsinə göndərir.

Tikili malların keyfiyyətinə nəzarətin metodları və qaydaları istehsal və istehlak müəssisələrində eynidir.

Hazır məmulatların keyfiyyətini yoxlayan zaman üz və astar, yaxud daxili tərəflərinə baxılır və texniki sənədlərdə nəzərdə tutulan yerlər ölçülür.

Tikili malların keyfiyyəti, əsasən stolların üstündə yoxlanılır, lazım olduqda onların (üst paltarların) necə oturmasını, bədii tərtibini, xarici görünüşünü və s. manikənlərə geyindirməklə nəzərdən keçirirlər.

Baş geyimlərinin keyfiyyətini də stol üzərində, yaxud uyğun ölçülərdə olan formalara geyindirməklə yoxlayarkən onların modelinin müəyyən standartlara və xarici görünüşünün təsdiq olunmuş nümunə-etalona uyğunluğu, ölçüsünün, emal keyfiyyətinin, bədənə düzgün oturması, materialının düzgün seçilməsi, astarı, furniturası və s. elementlərinin standart və texniki şərtlərə uyğunluğu müəyyən edilir.

Hazır məmulatların keyfiyyətinə nəzarət, adətən müəyyən ardıcılıqla həyata keçirilir.

Palto, yarımpalto, pencək, jaket və qeyri-üst geyimlərinin keyfiyyətinə nəzarət edən zaman, əvvəlcə üz tərəfdən, sonra isə ayrı-ayrı detallar və sahələr yoxlanılır. Bundan sonra məmulat manikənə geydirilir, ümumi yoxlama keçirilir, bədənə düzgün oturması, ölçüsünün düzgünlüyü müəyyənləşdirilir. Bunun ardınca manikendə məmulatın astarının üz materialına bərkidilməsinin düzgünlüyü yoxlanılır. Məmulat manikəndən çıxarıldıqdan sonra onun

hissələrinin simmetrikliyi və yerləşmələri yoxlanılır, sonra astar hissələrinin emal keyfiyyəti nəzərdən keçirilir.

Geyimlərin təyinatından və növündən asılı olaraq, onların keyfiyyətinə nəzarət və yoxlama metodları da müxtəlif olur. Ümumiyyətlə, bu şərtlərdən asılı olmayaraq bütün tikili mallarda keyfiyyətə nəzarət və yoxlamalar müəyyən edilmiş ardıcılıq üzrə aparılır.

Tikili malların sortunu müəyyən edən zaman istehlak xassələrinə verilən tələblər (xarici görünüşü, bədənə oturması) hazırlanmasına aid tələblər və xammalına verilən standart tələblər əsas götürülür. Bunun üçün texniki sənədlərdən (standartlar, texniki şərtlər, modelə aid texniki məmullatlar, konfeksiya kartası) və eləcə də təsdiq edilmiş nümunələrdən istifadə edilir.

Tikili mallar I və II növdə buraxıla bilər. Bu malların sortları xarici görünüşü, istehsal prosesində baş verən nöqsanlardan asılı olaraq təyin edilir.

Standartda tikili malların nöqsanlarını buraxıla bilən və buraxıla bilməyən nöqsanlara ayırırlar.

I və II sort tikili malların buraxıla bilməyən nöqsanlarına aşağıdakılar aiddir: məmullatın ətəyində və çiynində olan ayrılık, üst boyunluğun dartılması və yaxud artıqlığı, yaxalığın əyilməsi və qurtaracağının zəif olması, qollarının qabaq və yaxud arxa hissəsində kənarlaşması, qolların öz yerində düzgün oturmaması, qol tikişinin ayrılığı, bir tərəfin digər tərəfin üstünə çox keçməsi və yaxud əksinə olması, şalvarın yan hissəsində və addım tikişlərində ayrılık: astar və yaxud istilikverici qatın üz materialına düzgün bərkidilməməsi, məmullatda və hissələrində diqqəti cəlb edən deformasiya, eləcə də digər istehsalat tikiş nöqsanları: modelin texniki sənədlərində nəzərdə tutulmuş aralıq qatının olmaması; xarici tikiş xətləri üçün işlədilən sapların rənginin parçanın rəngindən kəskin fərqlənməsi; ipək, yaxud sintetik sapların pambıq sapla əvəz edilməsi, məmullatın açıq hissələrində tiftik və naxışların uyğunsuzluğu, nümunənin bədii-estetik göstəricilərinin uyğunsuzluğu aiddir.

Yoxlama zamanı müəyyən edilmiş nöqsanların ölçülərinin norma göstəricilərindən nə səviyyədə kənarlaşmasından asılı tikili mallar I və II sortlara bölünür.

Məmulatın hissələrindən və detallarındakı nöqsanların harada yerləşməsindən asılı olaraq görünən və görünməyən nöqsanlara ayrılır.

Sortlaşdırılma zamanı məmulatda olan gizli nöqsanlar nəzərə alınmır.

Bütün tikili malların I sortunda görünən heç bir nöqsan olmamalıdır, daha doğrusu I sorta aid olan tikili məmulatlar müəyyən olunmuş standart, yaxud texniki şərtin tələbinə və təsdiq edilmiş nümunəyə tamamilə uyğun olmalıdır. Bundan başqa I sort tikili məmulatlarda 3 addan çox olmayan əhəmiyyətsiz istehsal-tikiş nöqsanlarına icazə verilir.

Dəst halda olan tikili məmulatlarda sort hər bir məmulat üçün ayrıca təyin edilir. Bu zaman ola bilsin ki, həmin dəstə daxil olan məmulatdan biri aşağı sortda endirilsin. Ümumiyyətlə, I və II sorta aid olan məmulatlarda materialın xarici görünüşünün yerli nöqsanlarına yol verilə bilər.

Beləliklə, yadda saxlamaq lazımdır ki, I sort tikili məmulatlarda materialların xarici görünüşündə yayılmış nöqsanlara yol verilmir. II sort məmulatlarda isə təsdiq olunmuş etalona uyğun nöqsanlar buraxıla bilər.

Məmulatın astarının xarici görünüşünün yerli nöqsanları materialları bütöv əhatə etmirsə, belə nöqsan sorta aid olan məmulatlarda nəzərə alınmır. Məmulatın astarında olan xarici görünüşün yayılmış nöqsanları təsdiq edilmiş etalona uyğun olaraq buraxıla bilər. Tikili malların sortunu təyin edən zaman baş verən mübahisəli halların həll edilməsi üçün materialların xarici görünüş nöqsanları üzrə hazırlanmış etalondan və müəyyən olunmuş qaydada təsdiq edilmiş məmulat nümunəsindən istifadə edilir. I və II sort tikili məmulatlarda boyaq ləkələrinin olmasına icazə verilmir.

Qadın geyimlərinin keyfiyyətinin idarə olunması sistemində keyfiyyətə nəzarət əsas yerlərdən birini tutur.

Geyimlərin keyfiyyətinə nəzarət dedikdə, məmulatın keyfiyyət göstəricilərinin normativ-texniki sənədlərdə göstərilən tələblərə uyğunluğunun yoxlanması başa düşülür.

Ticarətə daxil olan qadın geyimlərinin keyfiyyətinə nəzarət mal partiyasının qablaşdırılmasının başdan-başa yoxlanması ilə başlanır. Əgər qablaşdırmada səhvlər aşkar edilərsə, istehsalçı firma məhsulu təzədən qablaşdırmalıdır.

Yarlıqların rekvizitləri və məmulatın əsas ölçüləri seçmə üsulu ilə yoxlanılır. Əgər yarlıqların rekvizitləri ilə məmulat arasında uyğunsuzluq aşkar edilərsə, başdan-başa yarlıqların nəzarəti həyata keçirilir. Məmulatın ölçülərinin standartla uyğun gəlməməsi zamanı partiyada həmin ölçüdə olan bütün məmulatlara baxış keçirilir, onlar yararlıları ilə əvəz edilir və yaxud kiçik ölçüyə keçirilir. Məmulatın xarici görünüşü, bədənə oturma keyfiyyətinə, tətbiq olunan materialların və texnoloji emalın keyfiyyətinə nəzarət başdan-başa və yaxud seçmə üsulu ilə həyata keçirilir. Seçmənin həcmi standart tələblərinə uyğun müəyyən edilir.

Geyimlərin sortu, keyfiyyətə nəzarətin nəticələrinin normativ-texniki sənədlərdə sortlara qoyulan tələblərlə müqayisə etməklə təyin edilir.

Qadın geyimlərinin sortu məmulatın xarici görünüşünə baxış zamanı aşkar edilən nöqsanların əhəmiyyətindən, miqdarından və yerindən asılı olaraq müəyyən olunur.

Qadınlar üçün olan geyim məmulatları 1-ci və 2-ci sortlara ayrılır. Məhsulların sortlaşmasına aid standart sənədlərdə qoyulan tələblərə uyğun olmayan məmulatlar çıxışa edilir.

Qadın geyimlərinin sortlaşdırılması zamanı aşağıdakı istehlak xassələrinə diqqət yetirilir: xarici görünüş, məmulatın fiqura oturması, məmulatın ölçülərinin normativ-texniki sənədlərə uyğunluğu, tətbiq olunan materialların və texnoloji emalın keyfiyyəti. Normativ-texniki sənədlərdə məmulatın keyfiyyətinə nəzarətin nümunə-etalon üzrə aparılması vacibliyi qeyd olunur.

Qadın geyimlərinin sortu məmulatın xarici görünüşündə, onun fiqura oturmasında olan nöqsanlardan, istehsal-tikiş nöqsanlarından, həmçinin materialın xarici görünüşündə olan nöqsanlardan asılı olaraq təyin edilir.

Normativ-texniki sənədlərdə qadın geyimlərinin bütün nöqsanları aşağıdakı qruplara bölünür: məmulatın xarici görünüşündə olan nöqsanlar, istehsal-tikiş nöqsanları və materialın xarici görünüşündə olan nöqsanlar.

Məmulatın xarici görünüşündə və fiqura oturmasında olan nöqsanlara 1-ci və 2-ci sortlu məmulatlarda yol verilmir.

İstehsal-tikiş nöqsanları məmulatın hazırlanması prosesində yaranır. Bu nöqsanlar ayrı-ayrı əməliyyatların dəqiq yerinə yetirilməməsi, maşınların düzgün işləməməsi və s. səbəblərdən baş verə bilər.

Qadın geyimlərində aşağıdakı kimi istehsal-tikiş nöqsanlarına rast gəlmək olar: yaxalılıqların ucunun müxtəlif endə olması, qoşa detalların qeyri-simmetrik yerləşməsi, detallarda materialın naxışının uyğun gəlməməsi və s. Müxtəlif növlü 1-ci və 2-ci sort geyim məmulatlarında bu nöqsanların ölçüsü və sayı normativ-texniki sənədlər üzrə normalaşdırılır.

Məmulatın xarici görünüşünü, estetik və istismar xassələrini pisləşdirməyən istehsal-tikiş nöqsanlarını sortlaşdırmada nəzərə alınırlar.

Geyimlərin hazırlandığı materialda olan nöqsanlar məmulatın xarici görünüşünə və keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir.

1-ci sortlu parçalarda normativ-texniki sənədlər üzrə yol verilmiş yayılmış nöqsanlar, 1-ci sortlu qadın geyim məmulatında da buraxıla bilər.

Normativ-texniki sənədlər üzrə 2-ci və 3-cü sort materiallarda yol verilmiş nöqsanlar isə 2-ci sortlu hazır məmulatda buraxıla bilər. Bir sortla qiymətləndirilmiş hazır geyim məmulatında, 1-ci, 2-ci, və 3-cü sort materialda yol verilən bütün yayılmış nöqsanlar buraxıla bilər.

Tikili məmulatlarda yerli nöqsanlara da rast gəlinə bilər: ərş və arğac saplarının qalınlaşması, qoşalaşması, naxışların çox hiss olunan ayrılığı, yağ, çirk ləkəsi və s. Normativ-texniki sənədlərdə 1-ci və 2-ci sortlu məmulatların materiallarında yol verilə bilən yerli nöqsanların ölçüsü və miqdarı göstərilir.

Qadın geyimlərinin sortlaşmasına materialda olan nöqsanın yeri də təsir edir (məmulatın örtülü detalında və hissəsində olan nöqsanlar nəzərə alınmır). Normativ-texniki sənədlərdə qadın geyimlərinin örtülü hissə və detallarının

siyahısı verilir: yaxaaltı hissə, alt yaxalıq, məmulatın bəzək detalları ilə örtülən hissələri, qalın astar, yubkanın astarı vəs.

1-ci sorta heç bir nöqsanı olmayan, yaxud normativ-texniki sənədlərdə 1-ci sort üçün yol verilən miqdarda istehsal-tikiş və material nöqsanlarına malik olan qadın geyim məmulatları aid edilir. Bu zaman ölçüsü standartdakı göstəricilərdən böyük olan yalnız 3-ə qədər istehsal-tikiş nöqsanlarının buraxılmasına yol verilir.

2-ci sorta isə standart sənədlərdə 2-ci sort üçün yol verilən sayda nöqsanlara malik olan geyim məmulatları aid edilir. Bu sortda ölçüləri standart göstəricilərini aşan 5 adda nöqsanın buraxılmasına yol verilir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Buraxılış işində aparılan təhlilləri ümumiləşdirərək mövzu ilə bağlı aşağıdakı təklifləri irəli sürməyi məqsədəuyğun hesab edirəm.

1. Tikili malların ticarət çeşidinin təhlili göstərdi ki, bir çox məmulatlar üzərində xarici firmaların yarlıqlıqları olmasına baxmayaraq yerli tikiş sexlərində istehsal edilir. Belə məmulatların xarici firma nişanları ilə deyil, yerli məhsul kimi istehlakçıya təqdim edilməsi daha məqsədəuyğundur. Belə ki, bu zaman istehlakçıya malın mənşəyi haqqında düzgün məlumat verməklə onun hüququ qorunmuş olur, digər tərəfdən yerli müəssisələr bazarda öz markası ilə tanınaraq rəqabətə girmək imkanını əldə edərlər.

2. Tikili malların keyfiyyətini qiymətləndirmək və keyfiyyəti idarə etmək məqsədilə vaxtaşırı ekspert qiymətləndirmənin kütləvi sorğu metodlarının tətbiq olunması məqsədəuyğundur. Bu metodla əldə olunan nəticələrin təhlili, satış firmalarında istehlakçı tələbini yüksək səviyyədə ödəyən çeşidin formalaşdırılmasına və istehsal müəssisələrində keyfiyyətin yüksəldilməsi ilə bağlı məsələlərin həllinə müsbət təsir edər.

3. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi tikili malların keyfiyyətini müəyyən edən əsas amillərdən biri də standartlardır. Respublikamızda tikili malların xarici görünüşünə, materialına, layihələndirilməsinə və hazırlanmasına qoyulan tələbləri özündə normalaşdıran standartların işlənib hazırlanması və yerli müəssisələrdə fəaliyyətin standartlar əsasında qurulması məqsədəuyğundur. Belə ki, öz markası ilə bazarda tanınmağın düzgün yolu məhz standartlar əsasında fəaliyyətin təşkil olunmasıdır.

4. Tikili malların istehsal və satış firmalarında əmtəəşünas kadrlarından istifadə olunması həm keyfiyyətin yüksəlməsinə, həm də istehlakçı tələbinin daha dolğun qarşılanmasına şərait yaradar.

5. Tikili malların istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrdə yeni texnologiyanın tətbiq olunması və bu sahəyə yüksək səriştəli modelyerlərin cəlb olunması məqsədəuyğundur. Belə ki, hazırda tikili mallarının keyfiyyətindəki əsas çatışmamazlıqlar istehsal-tikiş proseslərində yolverilən nöqsanlardan və bədii layihələndirmənin lazımi səviyyədə olmamasından yaranır.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Həsənov Ə.P., Osmanov T.R., Həsənov N.N. və b. Mədəni-məişət təyinatlı malların ekspertizası. I hissə. (Dərslik). Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2014.
2. Həsənov Ə.P., Osmanov T.R., Həsənov N.N. və b. Mədəni-məişət təyinatlı malların ekspertizası. I hissə. (Dərslik). Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2014.
3. Həsənov Ə.P., Osmanov T.R., Həsənov N.N. və b. Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizasının praktikumu. (Dərslik). Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2014.
4. Osmanov T.R. Qeyri-ərzaq mallarının əmtəəşünaslığı və ekspertizasının əsasları. (Dərslik). Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2014.
5. Həsənov Ə.P., Vəliməmmədov C.M., Həsənov N.N., Osmanov T.R.. Əmtəəşünaslığın nəzəri əsasları. Bakı, 2003.
6. Həsənov Ə.P., Vəliməmmədov C.M., Osmanov T.R. və başqaları. İstehlak mallarının ekspertizasının nəzəri əsasları. Bakı, 2003.
7. Həsənov Ə.P., Nuriyev D.Ə., Vəliməmmədov C.M., Həsənov N.N., Osmanov T.R., Babayev M.A., Səmədov E.Ə. Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası. I hissə, “Çaşıoğlu mətbəəsi”, Bakı, 2006.
8. Həsənov Ə.P., Nuriyev D.Ə., Vəliməmmədov C.M., Həsənov N.N., Osmanov T.R., Babayev M.A., Səmədov E.Ə. Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası. II hissə, “Çaşıoğlu mətbəəsi”, Bakı, 2006.
9. Həsənov Ə.P., Həsənov A.N. və Abbasov V.M. “Gön-ayaqqabı və xəz malları əmtəəşünaslığı”, “Maarif” nəşriyyatı, Bakı, 1999.
10. Həsənov Ə.P. və başqaları. “Toxuculuq mallarının istehlak xassələri və satışı”, Bakı, 1993.
11. Ф.М.Паршон «Композиция костюма», Учебник для вузов, Москва, ЛекПромБытИздат, 1997.

12. Т.С.Гусейнова «Товароведение швейных и трикотажных товаров», Учебник для вузов, Москва, Экономика, 1991.
13. «Товароведение текстильных товаров и одежды», Москва, Экономика, 1981.
14. «Товароведение текстильных товаров», Москва, Экономика, 1987.
15. “Cavali” firmasının kataloq jurnalı, 2006.
16. “Ram Gell” firmasının kataloq jurnalı, 2006.
17. “Osmanbəy” firmasının kataloq jurnalı, 2006.
18. “Gian Franco Free” firmasının kataloq jurnalı, 2007.
19. “Genny” firmasının kataloq jurnalı, 2007.
20. Четкина М.и др. «Экспертиза товаров», Москва, 2001.
21. Гусейнова С., Жильцова Г.В., Коврижных М.Ф. Товароведение швейных и трикотажных товаров, М.: «Экономика», 1988.
22. Гусейнова С. Товароведение швейных трикотажных товаров. М.: «Экономика», 1991.
23. Голынкер И.И. Подготовка и настиление тканей. М.: Легкая индустрия. 1989.
24. Коблякова Е.Б. и др. Основы конструирования одежды. М.: Легкая индустрия, 1988.
25. Колесников П.А. Теплозащитные свойства одежды. М.: Легкая индустрия, 1988.
26. Литвина Л.М. и др. Моделирование и художественное оформление детской одежды . М.: Легкая индустрия, 1964.
27. Русаков С.И. и др. Технология швейного производства. М.: Легкая индустрия, 1982.